

Wskaźnik Rozwoju Społecznego

1. Wskaźnik Rozwoju Społecznego (HDI)

Miernikiem rozwoju stosowanym w pracach UNDP – jest wskaźnik rozwoju społecznego (a właściwie rozwoju ludzkiego) HDI (*Human Development Index*). Wprowadzenie tego wskaźnika zwróciło uwagę na znaczenie danych pozaekonomicznych przy ocenie zrównoważonego rozwoju poszczególnych krajów, które to dane traktowane były jako drugorzędne wobec wskaźników makroekonomicznych, a przede wszystkim wobec PKB. HDI pozwala na pełniejszą ocenę poziomu rozwoju aniżeli PKB na jednego mieszkańca czy inna miara ekonomiczna, zwłaszcza jeśli jest analizowany wraz z innymi wskaźnikami rekomendowanymi przez UNDP, dotyczącymi poszczególnych obszarów (dziedzin) rozwoju gospodarczego, społecznego i demograficznego, a także danymi obrazującymi zanieczyszczenie środowiska, stopień bezpieczeństwa osobistego i inne aspekty życia w danym kraju.

HDI jest miarą syntetyczną opartą na średniej wskaźników obejmujących trzy podstawowe sfery życia. Jest to sfera zdrowia (oceniana poprzez wskaźnik przeciętnej długości życia), edukacji (wskaźnik alfabetyzmu, tj. umiejętności pisania i czytania ze zrozumieniem i wskaźnik skolaryzacji) oraz dochodu przypadającego na głowę mieszkańca (PKB *per capita*). Konstrukcja wskaźnika określa skrajne, docelowe wartości w każdej z wymienionych sfer. Informacje zawarte w HDI nie obejmują całości elementów zawartych w koncepcji rozwoju ludzkiego, ponieważ nie wszystkie jakościowe cechy rozwoju można zmierzyć, a dla wielu z kolei brakuje danych, bo nie są zbierane dane źródłowe lub nie prowadzi się odpowiednich szacunków.

HDI uzupełniają trzy syntetyczne wskaźniki, skonstruowane w oparciu o podobne zasady. Uwzględniają one dystrybucyjne efekty rozwoju wg płci (GDI – *Gender-related Development Index*) oraz udział kobiet w procesach decyzyjnych (GEM – *Gender Empowerment Measure*), a także poziom ubóstwa mierzony w kategoriach rozwoju ludzkiego (HPI – *Human Poverty Index*). Wprowadzony w 1997 r. wskaźnik ubóstwa wyznacza linię ubóstwa zgodnie z założeniami koncepcji rozwoju ludzkiego na podstawie średniej ważonej trzech wskaźników obejmujących minimum zdrowotne, edukacyjne oraz minimum warunków materialnych. Warto zwrócić uwagę, że dla krajów rozwijających się, gdzie wiele osób nie ma stałego dochodu, dla określenia minimum warunków materialnych nie użyto wskaźnika PKB *per capita*, lecz średnią ważoną w zakresie zaspokojenia podstawowych potrzeb w zakresie żywienia, dostępu do wody i usług medycznych. Natomiast dla krajów wysoko rozwiniętych wskaźnik HPI zawiera stopę długookresowego bezrobocia oraz poziom analfabetyzmu funkcjonalnego.

HDI pozwala na pełniejsze porównania międzynarodowe. Przy wykorzystaniu jednolitej metodologii, rekomendowanej przez UNDP, opisuje efekty w zakresie rozwoju społecznego poszczególnych krajów. Jest miarą wykorzystywaną jako kryterium przy hierarchizacji krajów według poziomu ogólnego ich rozwoju – społecznego i gospodarczego – w określonym momencie. Poprzez porównanie wartości tego wskaźnika pomiędzy różnymi krajami można określić dystans, jaki dzieli kraje najuboższe od najbogatszych (czy inaczej – rozwijające się od rozwiniętych) pod względem poziomu rozwoju cywilizacyjnego.

W obliczeniach syntetycznego wskaźnika HDI wykorzystywane są bezpośrednio cztery podstawowe mierniki:

- przeciętne dalsze trwanie życia,
- ogólny wskaźnik skolaryzacji brutto dla wszystkich poziomów nauczania – wprowadzony do wyznaczania HDI po raz pierwszy dla 1992 r. – w miejsce stosowanej wcześniej przeciętnej liczby lat nauki w szkole wśród osób dorosłych, będących w wieku 25 lat i więcej,
- wskaźnik umiejętności czytania ze zrozumieniem i pisania; przy czym dwa ostatnie wskaźniki są przekształcane w jedną miarę, obrazującą średni poziom osiągnięć edukacyjnych społeczeństwa,
- produkt krajowy brutto (PKB) w USD, przypadający na jednego mieszkańca, liczony według parytetu siły nabywczej waluty (PPP USD).

Tabela 1. Wskaźnik Rozwoju Społecznego (HDI) – Polska 2000-2001

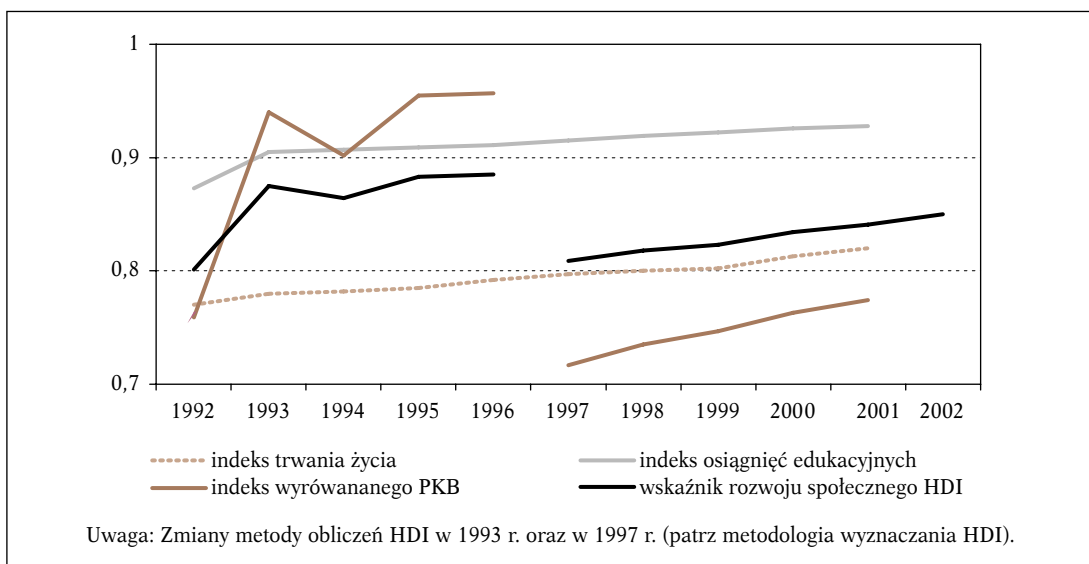
Wyszczególnienie	2000	2001
Podstawowe mierniki do wyznaczania HDI		
1. Przeciętne dalsze trwanie życia (w latach)	73,8	74,2
2. Wskaźnik umiejętności pisania i czytania ze zrozumieniem (w %)	99	99
3. Ogólny wskaźnik skolaryzacji brutto (w%)	79,9	80,5
4. PKB na głowę mieszkańca (PPP USD)	9685	10300
Wskaźniki cząstkowe		
1. Indeks trwania życia	0,813	0,820
2. Indeks umiejętności pisania i czytania ze zrozumieniem	0,990	0,990
3. Indeks ogólny skolaryzacji	0,799	0,805
4. Indeks osiągnięć edukacyjnych	0,926	0,928
5. Indeks PKB (według nowej metody)	0,763	0,774
Ogólny wskaźnik HDI	0,834	0,840

Źródło: GUS. Obliczenia własne L. Nowak z uwzględnieniem metodologii przedstawionej w UNDP (2003), *Human Development Report 2003*, Oxford University Press, New York.

Wykres 1.

Zmiana wskaźnika rozwoju społecznego HDI w latach 1992-2002

Źródło: Obliczenia własne; GUS, *Roczniki Statystyczne*, wydania z odpowiednich lat; GUS (2002), *Rocznik Demograficzny 2002*, Warszawa; UNDP, *Human Development Report*, wydania z odpowiednich lat.

Polska na tle innych krajów

Wskaźnik HDI może określać poziom społecznego rozwoju danego kraju w relacji do innych krajów, zarówno w danym momencie czasu, jak i w dłuższym okresie.

Polska ze wskaźnikiem 0,85 sytuuje się wśród krajów wysoko rozwiniętych.

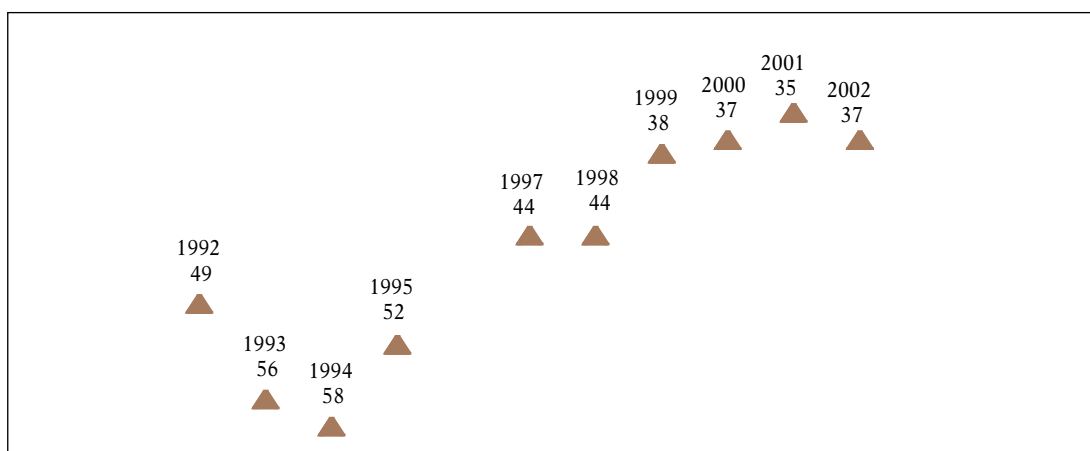
Stosowane kryteria klasyfikacji krajów na wysoko-, średnio- i słabo rozwinięte z uwzględnieniem HDI są następujące:

- 0–0,5 – kraj słabo rozwinięty (zacfany),
- 0,501–0,8 – kraj średnio rozwinięty,
- 0,801–1,0 – kraj wysoko rozwinięty.

W 2001 r. Polska zajmowała 35 miejsce (na 55 krajów znajdujących się w grupie najbardziej rozwiniętych- patrz Aneks tabelaryczny, tabela 23) – na liście 175 krajów świata. Dystans jaki dzieli Polskę do krajów znajdujących się w pierwszej dwudziestce jest stosunkowo duży (ok. 0,1 punktu wartości HDI). W 2001 r. – podobnie jak w latach wcześniejszych – w grupie 20 krajów najbardziej rozwiniętych, znalazły się prawie wszystkie państwa Unii Europejskiej (poza: Grecją, Portugalią i Włochami), a ponadto: Norwegia, Szwajcaria i Islandia oraz pięć krajów pozaeuropejskich; przy czym aż 4 spośród nich: Australia, Stany Zjednoczone Ameryki, Kanada i Japonia – zajmują miejsca w pierwszej dziesiątce, zaś na dalszej pozycji jest Nowa Zelandia. Spośród krajów europejskich najlepszą pozycję w 2001 r. zajmowały: Norwegia, Szwecja, Islandia oraz Szwajcaria.

Pozycja Polski w rankingu według HDI jest wyższa (pozycja 35) niż w rankingu według PKB *per capita* (pozycja 52). To wskazuje, że status zdrowotny oraz efekty edukacyjne są wyższe niż poziom rozwoju ekonomicznego. Wysokie różnice między rozwojem ekonomicznym a społecznym, na korzyść tego ostatniego, ma Szwecja i kraje postsocjalistyczne, a także kraje Ameryki Południowej (poza Brazylią).

W pierwszej połowie lat 90. Polska w międzynarodowym rankingu krajów świata przesunęła się w dół z 49 miejsca zajmowanego w 1992 r. na 58 (po zmianie metody obliczeń) w rankingu krajów w 1994 r. i było to najniższe z zajmowanych miejsc w światowym rankingu – pod względem poziomu rozwoju społecznego. W kolejnych latach zajmowaliśmy coraz wyższą lokatę. W 1998 r. Polska znalazła się na jednym z przedostatnich miejsc – 44 – w grupie 46 wysoko rozwiniętych pod względem społecznym – krajów świata, jednak należy pamiętać, że począwszy od 1997 r. dokonano kolejnych zmian w metodzie obliczeń wskaźnika HDI, publikowanego przez UNDP w raportach globalnych.

Wykres 2.

Pozycja rankingowa HDI dla Polski w raportach HDR

Źródło: UNDP, *Human Development Report*, wydania z odpowiednich lat.

Pozycja Polski w rankingu HDI w latach 1992 – 2001 uległa wyraźnej poprawie w stosunku do najgorszego 1994 r. – o 23 miejsca. To oznacza, że Polska rozwija się szybciej niż inne kraje. W tym okresie mamy do odnotowania wyraźny postęp w każdym z trzech analizowanych wymiarów: materialnym, zdrowotnym i edukacyjnym.

HDI a rynek pracy

W niniejszym raporcie krajowym, poświęconym pogłębionej analizie sytuacji na polskim rynku pracy, podjęta została próba włączenia do wyznaczenia syntetycznego miernika rozwoju społecznego HDI – elementów dotyczących aktywności ekonomicznej społeczeństwa, mimo że wzrost wartości PKB liczony na głowę mieszkańca powinien pozytywnie odzwierciedlać stan aktywności zawodowej ludności. Jednym słowem należałoby oczekiwać, że wraz ze wzrostem produktu krajowego brutto oraz dochodu przypadającego na jednego mieszkańca wzrośnie także

liczba osób pracujących. Jednak w związku z wystąpieniem w Polsce zjawiska bezzatrudnieniowego wzrostu gospodarczego (*jobless growth*) włączenie wskaźnika (stopy) pracujących do HDI spowodowało obniżenie jego wartości.

W obliczeniach uwzględnione zostały dwa wskaźniki dotyczące rynku pracy:

- stopa pracujących, który przedstawia relację pracujących do ogółu osób w wieku 15 lat i więcej,
- wskaźnik pozostawania w długotrwałym zatrudnieniu, jako przeciwieństwo stopy bezrobocia długookresowego, będącej relacją liczby osób bezrobotnych powyżej 12 miesięcy do liczby osób aktywnych ekonomicznie.

Uzyskane wyniki wskazują, że włączenie do obliczania syntetycznego miernika HDI, którekolwiek z wymienionych wyżej wskaźników – powoduje obniżenie wartości HDI, przy czym zdecydowanie silniej oddziałuje stopa pracujących. Wskaźnik rozwoju społecznego liczony według opisaną wcześniej metody z uwzględnieniem stopy bezrobocia długookresowego ukształtował się w 2001 r. na poziomie 0,834, natomiast uwzględniający stopę pracujących – przy eliminacji stopy bezrobocia – 0,744. Przy włączeniu obu wskaźników opisujących sytuację na rynku pracy – syntetyczny wskaźnik HDI przyjął wartość 0,758, zatem sytuacja na polskim rynku pracy oddziałuje zdecydowanie negatywnie na ogólną ocenę zrównoważonego rozwoju społecznego kraju (spowodowało to przesunięcie się Polski do grupy krajów średnio rozwiniętych). Należy przypomnieć, że według najnowszych danych (z NSP 2002) stopa pracujących wśród osób w wieku 15 lat i więcej wynosił 43,7% i był w 2002 r. jednym z najniższych w krajach europejskich.

2. Wskaźniki zróżnicowania społecznego z uwzględnieniem zróżnicowania wg płci GDI oraz GEM

Dwa wskaźniki służące ocenie udziału kobiet w rozwoju społecznym, tj. wskaźnik rozwoju społecznego z uwzględnieniem płci (*Gender-related Development Index* – GDI) oraz wskaźnik udziału kobiet i mężczyzn w rozwoju społecznym (*Gender Empowerment Measure* – GEM) stanowią już stały sposób analizy rozwoju społecznego z perspektywy płci. Pierwszy z nich opiera się na identycznej zasadzie wyznaczania jak ogólny HDI, co oznacza, że wskaźnik GDI jest odpowiednią kombinacją wskaźników liczonych dla mężczyzn i kobiet – z zachowaniem proporcji według płci. Wskaźnik GEM natomiast określa możliwości aktywnego uczestniczenia kobiet i mężczyzn w życiu publicznym (w polityce, rozwoju gospodarczym kraju, życiu zawodowym) oraz udziału tych grup ludności w podejmowaniu decyzji.

Analiza elementów składowych dla konstrukcji GDI wskazuje na to, że kobiety mają przewagę w dwóch wskaźnikach: długości życia oraz skolaryzacji, natomiast tracą przy wskaźniku osiągnięcia dobrobytu materialnego.

Kobiety w Polsce w stosunku do mężczyzn żyją o ok. 8,5 lat dłużej. W porównaniu do innych krajów Zachodniej Europy oraz krajów skandynawskich jest to jedna z większych różnic, aczkolwiek o wiele mniejsza niż to obserwuje się w krajach Centralnej i Wschodniej Europy. W latach 1990-2001, trwanie życia kobiet wydłużyło się o ponad 3 lata, zaś mężczyzn o prawie 4 lata. Jest to bardzo duży przyrost, zwłaszcza, że Polska jest jednym z nielicznych krajów w regionie środkowej Europy, w którym zaobserwowano tak znaczne i długotrwałe – pozytywne zmiany.

Wśród kobiet występuje zdecydowanie wyższy niż wśród mężczyzn poziom skolaryzacji. W latach 2000-2001 wskaźniki skolaryzacji brutto na wszystkich poziomach nauczania wynosiły odpowiednio - dla kobiet będących w wieku 6-24 lata – 82,0% oraz 82,2% i były prawie o 4 punkty procentowe wyższe niż dla mężczyzn. Różnica ta zmniejszyła się wyraźnie w ostatnich latach na korzyść mężczyzn. Oznacza to, że wcześniej kobiety uczestniczyły w procesie edukacji częściej niż mężczyźni i dotyczyło to przede wszystkim edukacji na poziomie szkół wyższych i policealnych. Mimo to edukacja polskich kobiet nadal nie dorównuje poziomowi obserwowanemu w krajach skandynawskich czy w niektórych krajach zachodnioeuropejskich, zwłaszcza tych, które na liście rankingowej znalazły się na pierwszych miejscach jako kraje wysokorozwinięte.

Znacznie trudniej ocenić udział polskich kobiet w tworzeniu dochodu narodowego (liczonego jako PKB według parytetu siły nabywczej waluty – PPP USD). W celu dokonania odpowiedniego oszacowania niezbędne jest korzystanie z innych kategorii ekonomicznych w skali makro i mikro. Najczęściej wykorzystywanymi kategoriami w porównaniach międzynarodowych są: wynagrodzenia mężczyzn i kobiet zatrudnionych poza sektorem rolnictwa oraz udział kobiet i mężczyzn w zasobach siły roboczej aktywnej ekonomicznie.

Jak wynika z polskich badań statystycznych oraz szacunków dla lat 2000-2001 relacja wynagrodzeń brutto kobiet zatrudnionych poza rolnictwem w stosunku do wynagrodzeń mężczyzn – w obu sektorach publicznym i prywatnym – wynosiła prawie 82% i poprawiła się o ok. 7 punktów procentowych w stosunku do początku lat 90. Natomiast zmniejszył się udział wynagrodzeń brutto kobiet w stosunku do wynagrodzeń ogółem – do poziomu ok. 89,7%. Udział kobiet w zasobach siły roboczej na rynku pracy, a dokładniej w liczbie aktywnych ekonomicznie, wynosił w 2001 r. 45,8% i w zasadzie nie uległ zmianie w porównaniu do lat wcześniejszych. Szacowany dla lat 2000-2001 udział kobiet w dochodach z tytułu pracy, a zarazem w tworzeniu PKB wynosił w przybliżeniu 39,6%, zaś mężczyzn ok. 60,4% (p. tabela 3). Po 2000 r. zaobserwowano spadek, aczkolwiek niewielki, udziału kobiet w tworzeniu dochodu narodowego (PKB). Dla porównania udział taki na początku okresu transformacji w Polsce wynosił niecałe 40%, zaś w latach 1998-1999 – 40,6%.

Tabela 2. Dane dla potrzeb wyznaczania GDI oraz GEM - Polska 2000-2001

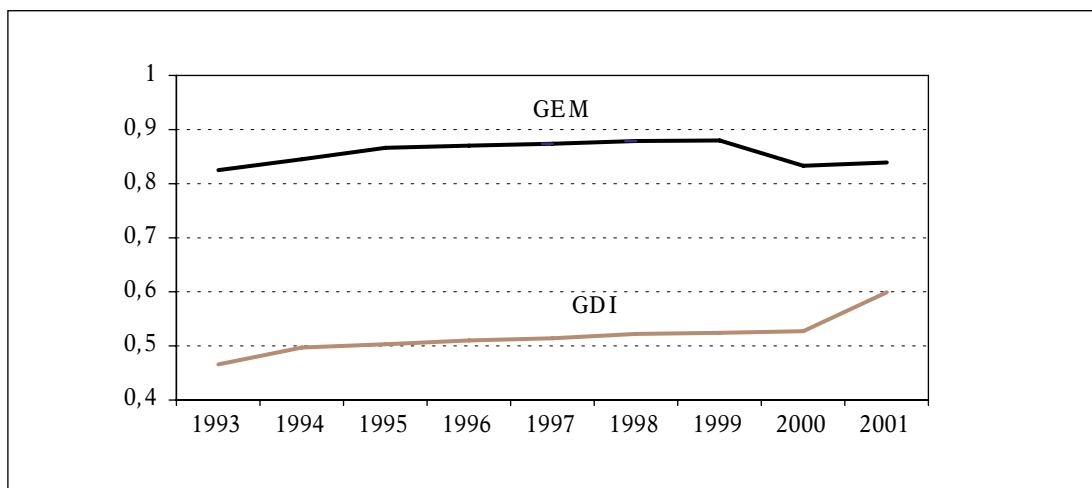
Wyszczególnienie	2000			2001		
	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Podstawowe mierniki do wyznaczania GDI						
1. Przeciętne dalsze trwanie życia (w latach)		69,7	78,0		70,2	78,4
2. Wskaźnik „alfabetyzacji” (w %)		99,5	98,5		99,5	98,5
3. Ogólny wskaźnik skolaryzacji brutto dla wszystkich poziomów nauczania (w %)		77,9	82,0		78,8	82,2
4. Realny PKB na głowę mieszkańca (według parytetu siły nabywczej waluty PPP) wytwarzany przez mężczyzn i kobiety (w USD)		11915	7576		12530	8192
Wskaźniki cząstkowe						
1. Indeks trwania życia		0,787	0,842		0,795	0,848
2. Indeks skolaryzacji		0,779	0,820		0,788	0,822
3. Indeks osiągnięć edukacyjnych		0,923	0,930		0,926	0,931
4. Udział w PKB z tytułu pracy zarobkowej		0,610	0,390		0,604	0,396
Wskaźnik rozwoju społecznego GDI	0,833			0,839		
Podstawowe mierniki do wyznaczenia GEM						
1. Udział w ogólnej liczbie mandatów w polskim Parlamencie (w %)		87,0	13,0		79,8	20,2
2. Udział w kierowaniu i zarządzaniu (w %)		68,1	31,9		67,2	32,8
3. Udział jako specjalistów i pracowników technicznych (w %)		39,3	60,7		39,8	60,2
4. Udział w ludności (w %)		48,6	51,4		48,6	51,4
5. Udział w tworzeniu produktu krajowego brutto (w %)		61,0	39,0		60,4	39,6
6. Indeks reprezentacji parlamentarnej	0,443			0,634		
7. Indeks pozycji w kierowaniu i zarządzaniu	0,910			0,919		
8. Indeks „wyrównanego” udziału w tworzeniu PKB	0,228			0,244		
Wskaźnik GEM określający uczestniczenie kobiet w życiu publicznym oraz ich udział w podejmowaniu decyzji	0,527			0,599		

Źródło: GUS: obliczenia własne L. Nowak z uwzględnieniem metodologii przedstawionej w UNDP 2003.

Płeć jest jednym z kryteriów, które w sposób istotny różnicują wartość wskaźnika rozwoju społecznego dla każdego kraju. W Polsce te różnice nie są jednak duże. W 2001 r. HDI wynosił 0,840, a GDI – 0,839.

Wykres 3.
Zmiany wskaźników
GDI i GEM
w latach 1993-2000

Źródło: GUS; obliczenia
własne L. Nowak z
uwzględnieniem
metodologii
przedstawionej w UNDP
2003.

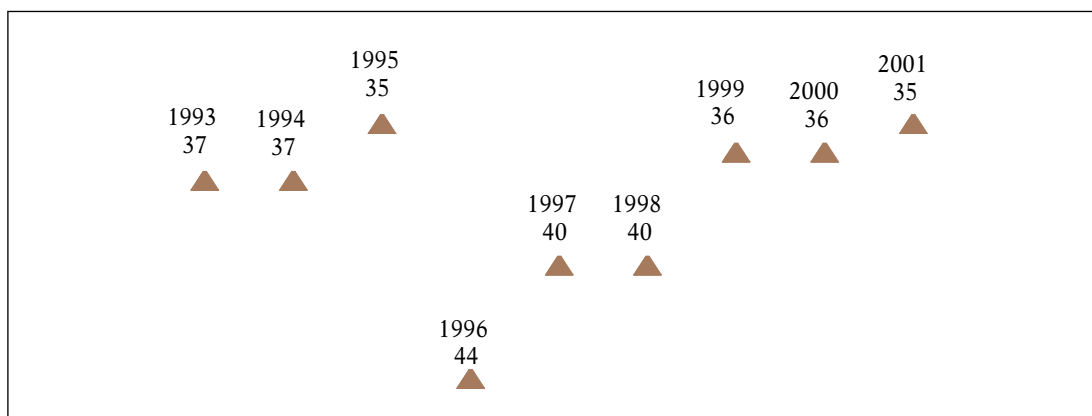

W latach 90. niewielkiej zmianie uległo zaangażowanie polskich kobiet na scenie politycznej oraz w życiu zawodowym. W 2000 r. liczba zajmowanych miejsc przez kobiety w polskim parlamencie była tradycyjnie już niższa (wynosiła ok. 13%) w porównaniu do sytuacji w wielu krajach Unii Europejskiej, np.: w Szwecji (ponad 45%), Danii (38%), Norwegii (ponad 36%) czy Austrii – prawie 31%. Zdecydowanie najwięcej kobiet bierze udział w pracach parlamentów krajów skandynawskich. Po wyborach parlamentarnych w 2001 r. udział kobiet w polskim parlamencie zwiększył się do 20,2%. Nadal jednak dzieli nas duży dystans w stosunku do wspomnianych krajów.

Porównanie wartości wskaźników GDI oraz GEM dla Polski w stosunku do innych krajów, powoduje bardzo korzystną zmianę miejsca naszego kraju na liście rankingowej, tj. przesunięcie o kilka miejsc w górę listy w grupie krajów wysoko rozwiniętych. W 1999 r. Polska zajmowała 36 miejsce, zaś w 2001 r. – 35 miejsce, po Republice Czeskiej i Słowenii, ale przed Słowacją i Węgrami – pod względem wartości wskaźnika GDI oraz 25 miejsce – najlepsze wśród krajów środkowej Europy – pod względem wartości GEM. Z dostępnych danych dla innych krajów wynika, że Polska zyskała w stosunku do wielu krajów europejskich. Wynika to w znacznej mierze ze stosunkowo dużego zaangażowania kobiet w proces edukacji oraz wysokiej pozycji zawodowej kobiet w Polsce.

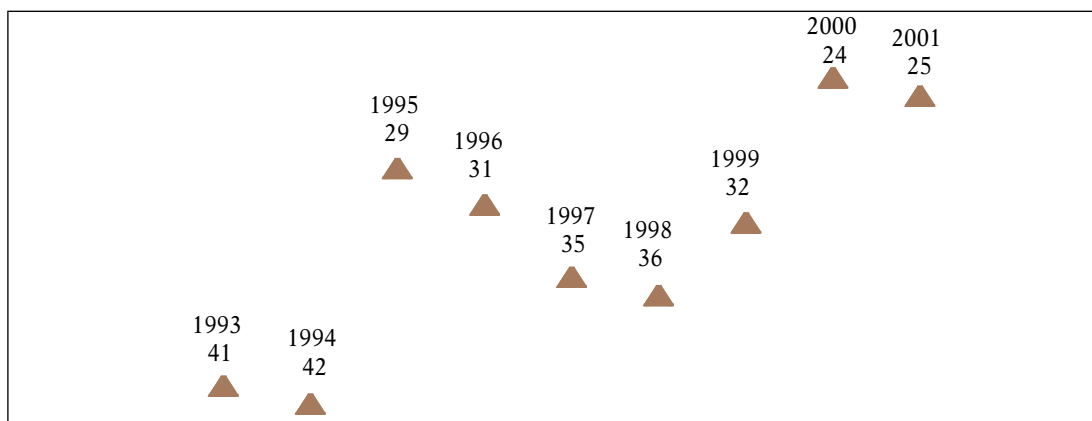
Wykres 4.
Pozycja rankingowa
GDI dla Polski
w raportach HDR
w latach 1993-2001

Źródło: Źródło: UNDP,
*Human Development
Report*, wydania z
odpowiednich lat.

**Wykres 5. Pozycja
rankingowa GEM
dla Polski
w raportach HDR
w latach 1993-2001**

Źródło: UNDP, *Human
Development Report*,
wydania z odpowiednich
lat.

Podobnie korzystne zmiany można zaobserwować w innych krajach Europy Centralnej oraz krajach byłego Związku Radzieckiego (porównanie wskaźnika GDI). Jednak w większości krajów europejskich, a zwłaszcza w skandynawskich, występuje zdecydowanie mniejsze zróżnicowanie społeczne (mężczyzn i kobiet) niż w Polsce. Należy przypomnieć, że przy ocenie uwzględniano zróżnicowanie długości trwania życia, osiągnięć edukacyjnych oraz udziału kobiet i mężczyzn w życiu społecznym.

3. Wskaźnik ubóstwa

Wyniki obliczeń wskaźnika HPI dla Polski zostały przedstawione po raz pierwszy w raporcie krajowym z 1999 r. Raporty HDR dla lat 1996-1997 nie podawały wartości tego miernika dla Polski, m.in. z powodu braku odpowiednich danych.

Przy obliczaniu wskaźnika HPI proponowana przez ekspertów UNDP metodologia została z konieczności nieznacznie zmodyfikowana, co pozwoliło na dokonanie stosownych obliczeń. Modyfikacja ta dotyczyła wprowadzenia – w miejsce proponowanego składnika P_3 – odsetka osób żyjących poniżej relatywnej linii ubóstwa, wyznaczonej na poziomie 50% przeciętnych, miesięcznych wydatków (łącznie ze spożyciem naturalnym) gospodarstw domowych, z uwzględnieniem skali ekwiwalentności OECD (GUS 1998a) oraz (GUS 2002e). Dokonana zmiana metodologiczna w obliczeniach dla Polski spowodowała pewne „zawyżenie” wartości składnika P_3 , a tym samym wartości syntetycznego wskaźnika HPI.

HPI dla Polski w latach 1995-2001 kształtował się na zbliżonym poziomie: 27,8 w 1995 r. i 27,9 w 2001 r. Ubóstwo mierzone tylko przy pomocy miar dochodowych (tzw. monetarnych) daje gorszy obraz przemian w tym okresie – patrz rozdział X, punkt 2 – niż mierzone za pomocą syntetycznego wskaźnika HPI. Odsetek osób żyjących poniżej relatywnej linii ubóstwa zwiększył się z 12,8% w 1995r. do 17% w 2001 r. W analizowanym okresie pogorszyła się też sytuacja na rynku pracy; stopa bezrobocia długookresowego wzrosła o ponad 3 punkty, do poziomu 8,4. Wyższą stopę bezrobocia ma tylko Słowacja.

Wartość HPI dla Polski jest dwu- lub nawet prawie trzykrotnie wyższa niż w innych krajach europejskich, znajdujących się w pierwszej dwudziestce na liście rankingowej UNDP. Dystrans do krajów wysokorozwiniętych jest więc w tym przypadku istotnie duży. Porównawczo szczególnie niekorzystnie przedstawia się ten składnik HPI, który obrazuje poziom analfabetyzmu funkcjonalnego wśród ludności Polski, będącej w wieku 16-65 lat (42,6%). Zbliżoną i równie niekorzystną jak dla Polski – wartość tego wskaźnika mają takie kraje jak: Portugalia (48%) Słowenia (42,2%) oraz Węgry (33,8%). Wskaźnik ten opracowano na podstawie specjalnego badania analfabetyzmu funkcjonalnego (International Adult Literacy Survey – IALS), przeprowadzonego w Polsce w latach 1994-1995 według metodologii zalecanej przez OECD (OECD 1998). Badanie zostało zrealizowane według jednolitych standardów w kilku krajach europejskich.

Tabela 4. Wskaźnik ubóstwa (HPI) dla Polski dla lat 2000-2001

Wyszczególnienie	2000	2001
1. Odsetek osób, które nie dożywają wieku 60 lat (P_1)	16,1	15,6
2. Odsetek osób będących analfabetami (w znaczeniu analfabetyzmu funkcjonalnego, zdefiniowanego przez OECD, jako brak umiejętności czytania i komunikowania się) – P_2	42,6	42,6
3. Odsetek osób, żyjących poniżej relatywnej linii ubóstwa, wyznaczonej na poziomie 50% przeciętnych miesięcznych wydatków gospodarstwa domowego (P_3)	17,1	17,0
4. Stopa długookresowego bezrobocia (powyżej 12 miesięcy) jako odsetek osób bezrobotnych w zasobach siły roboczej (P_4)	6,6	8,4

Źródło: GUS. Obliczenia własne L. Nowak z uwzględnieniem metodologii przedstawionej w UNDP 2003.

Najniższy wskaźnik HPI w latach 1995-2001 miała Szwecja (6,5-6,8%), Norwegia (7,2-7,3%), Finlandia (8,4%) oraz Holandia (8,2-8,4%). Prawie dwukrotnie wyższy HPI zaobserwowano w 2001r. w Irlandii oraz w Wielkiej Brytanii (odpowiednio: 15,3% oraz 14,8%), zaś wśród krajów pozaeuropejskich – w USA (15,8%).

4. Wskaźnik rozwoju społecznego dla obszarów miejskich i wiejskich

Dla celów porównania rozwoju regionalnego wyodrębnione zostały obszary wiejskie i miejskie. Jako kryterium przyjęto wskaźnik gęstości zaludnienia rekomendowany przez OECD, a dokładniej wskaźnik 150 osób przypadających na 1 km². Obszary na których gęstość zaludnienia nie przekraczała 150 osób na 1 km² zostały zaliczone do obszarów wiejskich – pozostałe to obszary miejskie.

W tym miejscu należy wyjaśnić, że zgodnie z obowiązującym podziałem administracyjnym Polski obszarami wiejskimi są te, którym nie zostały nadane prawa miejskie. Według tej definicji ludność zamieszkała na obszarach wiejskich, a dokładnie na wsi stanowiła 38,3% w 2001 r., zaś w miastach – 61,7%. Wskaźnik ten kształtuje się na podobnym poziomie od szeregu lat, tj. od czasu, kiedy rozwój miast uległ zahamowaniu. Statystyka demograficzna i społeczna dostarcza wielu informacji o obszarach wiejskich, jednak okazały się one niewystarczające do szacowania wskaźnika rozwoju społecznego dla miast i wsi. W dalszej analizie będzie wprowadzone wyraźne rozróżnienie przy prezentacji danych o obszarach wiejskich wyodrębnionych według kryterium OECD oraz obszarach wiejskich w rozumieniu granic administracyjnych.

Tabela 5. Wskaźnik Rozwoju Społecznego (HDI) dla obszarów miejskich i wiejskich w latach 1998 - 2001

Wyszczególnienie	2000		2001	
	Miasta	Wieś	Miasta	Wieś
Podstawowe mierniki do wyznaczenia HDI				
1.Przeciętne dalsze trwanie życia (w latach)	73,9	73,9	74,3	74,3
2.Wskaźnik umiejętności pisania i czytania ze zrozumieniem (w %)	99,4	98,7	99,4	98,7
3.Ogólny wskaźnik skolaryzacji (w %)	85,5	76,0	86,1	76,5
4.Realny PKB na głowę mieszkańca (według PPP USD)	11767	8097	12515	8611
Wskaźniki cząstkowe				
1.Indeks trwania życia	0,815	0,815	0,822	0,822
2.Indeks umiejętności pisania i czytania ze zrozumieniem	0,994	0,987	0,994	0,987
3.Indeks ogólny skolaryzacji	0,855	0,760	0,861	0,765
4.Indeks osiągnięć edukacyjnych	0,948	0,911	0,950	0,913
5.Indeks realnego PKB na mieszkańca (według PPP USD)	0,796	0,733	0,806	0,744
Ogólny wskaźnik HDI	0,853	0,820	0,859	0,826

Uwaga: Przy szacowaniu PKB, wskaźników skolaryzacji brutto oraz wskaźników alfabetyzacji dla obszarów miejskich i wiejskich w Polsce, wykorzystano kryterium gęstości zaludnienia zalecane przez OECD: 150 osób i więcej na 1km² – obszary miejskie, poniżej 150 – obszary wiejskie.

Źródło: GUS. Obliczenia własne L. Nowak z uwzględnieniem metodologii przedstawionej w UNDP 2003.

Wskaźnik rozwoju społecznego (HDI) dla obszarów miejskich wynosił 0,859 w 2001r., zaś obszarów wiejskich – 0,826. Według kryteriów rekomendowanych przez UNDP obszary zarówno miejskie, jak i wiejskie należały do rozwiniętych gospodarczo (HDI przyjął wartości powyżej 0,8), aczkolwiek należy zwrócić uwagę, że zróżnicowanie rozwoju miast i wsi nie jest duże, natomiast rozwój wspomnianych obszarów jest zdecydowanie coraz wolniejszy.

Do terenów lepiej rozwiniętych gospodarczo zalicza się obszar centralnej i południowej Polski, zaś tereny słabiej rozwinięte – to północna Polska oraz obszary przygraniczne.

Wyróżnione obszary Polski rozwinięte gospodarczo i rozwijające się – w zasadzie nie są zróżnicowane pod względem stanu zdrowia ludności. Przeciętne dalsze trwanie życia ludności zamieszkałej na obszarach miejskich i wiejskich wynosiło w 2001 r. 74,3 lat (dla obu płci łącznie).

Analiza poziomu osiągnięć edukacyjnych (prowadzona na podstawie wskaźników skolaryzacji brutto wyznaczanych dla wszystkich poziomów nauczania) wskazuje na duże zróżnicowanie regionalne powszechności edukacji. Najlepsza sytuacja występuje w tych regionach kraju, które skupiają studentów wyższych szkół oraz uniwersytetów. Z kolei wskaźniki skolaryzacji liczone dla poziomów edukacji poniżej wyższego wskazują na w miarę wyrównaną powszechność nauczania, a zarazem podobny dostęp do edukacji na poziomie szkolnictwa podstawowego i średniego. Wskaźniki te zmieniają się bardzo dynamicznie, wskazując na stałą poprawę sytuacji, jednak tempo tych zmian jest coraz wolniejsze.

Największe różnice dotyczą sytuacji ekonomicznej poszczególnych regionów, ocenianej na podstawie poziomu PKB przypadającego na głowę mieszkańca. Wspomniany PKB *per capita* na obszarze obszarów zurbanizowanych, tj. miast, jest prawie o połowę większy w stosunku do PKB wytwarzanego na obszarach wiejskich, co jest konsekwencją lokalizacji podmiotów gospodarczych.

Reasumując można stwierdzić, że zróżnicowanie regionalne poziomów poszczególnych komponentów wskaźnika HDI upoważnia do stwierdzenia, że rozwój społeczny obszarów miejskich i wiejskich jest w znacznie większym stopniu determinowany kształtowaniem się dochodu narodowego niż poziomu osiągnięć edukacyjnych czy osiągnięć w zakresie ochrony zdrowia.

5. Metodologia wyznaczania Wskaźnika Rozwoju Społecznego (HDI)

Procedurę obliczeń zaprezentowano po raz pierwszy w globalnym Raporcie o Rozwoju Społecznym 1990 (UNDP 1990), zaś według zmienionej metodologii kolejno – w globalnym Raporcie o Rozwoju Społecznym 1995 (UNDP 1995) oraz HDR 1999 (UNDP 1999).

Ogólna postać indeksu HDI dla danego kraju w określonym momencie czasu jest następująca:

$$H_j = \frac{1}{3} \sum_i^3 H_{ij}$$

przy czym

$$H_{ij} = \frac{X_{ij} - \min_k \{X_{ik}\}}{\max_k \{X_{ik}\} - \min_k \{X_{ik}\}}$$

gdzie: j – oznacza dany kraj,
i = 1, 2, 3, oznacza numer zmiennej, wykorzystywanej do ustalenia HDI,
k – oznacza wartości skrajne każdej ze zmiennych.

Daleko idące zmiany w zakresie metodologii wyznaczania HDI polegają przede wszystkim na modyfikacji wskaźników oceny dyspersji poszczególnych zmiennych. Generalnie odstąpiono od zasady oceny zróżnicowania przy uwzględnieniu kryterium skrajnych wartości określonych wskaźników, jakie w danym okresie obserwowano w grupie krajów, branych pod uwagę w rankingu. Poczynając od danych za 1992 r. za kryterium takie przyjmowane są wartości poszczególnych wskaźników w ustalonym okresie (aktualnie lata 1960-2002).

Dla poszczególnych mierników jako wartości skrajne (minimalne lub maksymalne) obecnie przyjmuje się:

- dla przeciętnej dalszego trwania życia – 25-85 lat, przy czym dla mężczyzn 22,5-82,5 lat oraz dla kobiet 27,5-87,5 lat,

- dla ogólnego wskaźnika skolaryzacji bez względu na płeć – 0-100%,
- dla wskaźnika umiejętności czytania ze zrozumieniem i pisania również bez względu na płeć 0-100%.

Dla produktu krajowego brutto w przeliczeniu na głowę mieszkańca według parytetu siły nabywczej waluty w USD (PPP USD), przypadającego na jednego mieszkańca – 100-40000 USD.

Do 1998 r. włącznie, tzn. w odniesieniu do danych za 1996 r. i lata wcześniejsze – do standaryzacji dochodu narodowego wykorzystywano średni dochód, który w 1996 r. został ustalony na poziomie 5990 USD, jako przeciętny produkt krajowy brutto przypadający na głowę mieszkańca na świecie oraz skorygowany maksymalny dochód – na poziomie 6311 PPP USD.

W procedurze obliczeń indeksu zróżnicowania PKB na głowę mieszkańca do 1998 r. (włącznie) wykorzystywano funkcję logarytmiczną dla ustalenia skorygowanego dochodu powyżej poziomu 5990 USD (y^*), jako przeciętnego dochodu osiąganego na świecie w 1996 r. Był to zabieg związany bardziej z techniką liczenia niż z znaczeniem merytorycznym. Postać stosowanej formuły Atkinsona była następująca:

$$\begin{aligned} W(y) &= y^* && \text{dla } 0 < y < y^* \\ W(y) &= y^* + 2[(y - y^*)^{1/2}] && \text{dla } y^* < y < 2y^* \\ W(y) &= y^* + 2(y^*)^{1/2} + 3(-2y^*)^{1/3} && \text{dla } 2y^* < y < 3y^* \\ W(y) &= y^* + 2(y^*)^{1/2} + 3(-2y^*)^{1/3} + n\{[1 - (n-1)y^*]\}^{1/n} && \text{dla } (n-1)y^* < y < ny^*. \end{aligned}$$

oraz ogólna postać dla maksymalnego dochodu na głowę mieszkańca równego 40000 USD PPP USD

$$W(y) = y^* + 2(y^*)^{1/2} + 3(y^*)^{1/3} + 4(y^*)^{1/4} + 5(y^*)^{1/5} + 6(y^*)^{1/6} + 7[(40000 - 6y^*)^{1/7}].$$

W 1999 r. wprowadzono zmianę procedury standaryzacji dochodu, polegającą na wykorzystaniu postaci funkcji logarytmicznej. Wprowadzona została następująca formuła:

$$W(y) = \frac{\log(y) - \log(y_{\min})}{\log(y_{\max}) - \log(y_{\min})}$$

Dokonana zmiana pozwala zachować większe zróżnicowanie dla krajów, które osiągnęły bardzo wysoki poziom PKB przypadający na głowę 1 mieszkańca. Standaryzacja wartości funkcji logarytmicznej dochodów dotyczy wszystkich ich poziomów, a nie tylko dochodów przewyższających przeciętny dochód na świecie. Dzięki zastosowanej procedurze logarytmowania wszystkich wartości PKB na głowę mieszkańca dla poszczególnych krajów, uzyskano w rezultacie niższe wartości wskaźnika HDI. Wskaźnik ten według nowej metody nie przekraczał wartości 0,939 dla 1999 r. oraz 0,944 w 2001 r., podczas gdy poprzednio tj. według „starej” metody – dla 1996 r. wynosił nawet 0,960.

6. Metodologia wyznaczania Wskaźnika Ubóstwa HPI

Wskaźnik ubóstwa (HPI) jest syntetycznym miernikiem, przedstawiającym poziom ubóstwa społeczeństwa w nawiązaniu do rozwoju ludności. Wskaźnik ten określa skalę „zubożenia” w takich obszarach życia społecznego jak: stan zdrowia i trwanie życia ludności, poziom osiągnięć edukacyjnych społeczeństwa oraz podział dochodów i standard życia.

Formuła wskaźnika HPI – początkowo jednolita dla wszystkich krajów – po raz pierwszy została przedstawiona w raporcie globalnym HDR w 1997 r. (UNDP 1997) oraz po raz kolejny – w wersji zmodyfikowanej – odrębnie dla krajów rozwijających się (HPI-1) i uprzemysłowionych, wybranych krajów członkowskich OECD (HPI-2) – w raporcie HDR w 1998 r. (UNDP 1998).

Zgodnie z rekomendowaną przez ekspertów UNDP metodologią w obliczeniach HPI (dla poszczególnych krajów), powinny być wykorzystywane następujące mierniki:

A) W obszarze stanu zdrowia i trwania życia

- odsetek osób, które nie dożywają wieku 60 lat (P_1)

B) W obszarze osiągnięć edukacyjnych

- odsetek osób będących analfabetami (w znaczeniu analfabetyzmu funkcjonalnego, zdefiniowanego przez OECD, jako brak umiejętności czytania i komunikowania się) – P_2

C) W obszarze deprivacji standardu życia oraz marginalizacji

- odsetek osób żyjących poniżej dochodowej linii ubóstwa, wyznaczonej na poziomie 50% mediany osobistych dochodów do dyspozycji (P_3)

D) W obszarze deprivacji uczestniczenia (lub wykluczenia) ze społecznego rozwoju

- stopa długookresowego bezrobocia (12 miesięcy lub więcej) jako % osób bezrobotnych w zasobach siły roboczej aktywnej ekonomicznie (P_4).

Ogólna postać indeksu HPI dla danego kraju, w określonym momencie czasu t jest następująca:

$$\text{HPI} = [1/4 (P_1^3 + P_2^3 + P_3^3 + P_4^3)]^{1/3}$$

Wskaźnik HPI przyjmuje wartości z przedziału od 0 do 100. Wyższa wartość wskaźnika oznacza większy stopień zubożenia ludności.

Aneks tabelaryczny

Prezentowane tabele zostały opracowane według standardu zalecanego przez UNDP w globalnych Raportach o Rozwoju Społecznym dla lat 1996-2003.

Wszystkie wielkości zaprezentowane w tabelach (liczby absolutne, wskaźniki struktury oraz indeksy dynamiki) pochodzą z oficjalnej polskiej statystyki GUS lub innych instytucji, prowadzących badania w ramach statystyki publicznej. W wielu przypadkach poszczególne wskaźniki były szacowane, co wyraźnie zostało zaznaczone w opisie źródła danych.

Spis tabel

1. Wskaźnik rozwoju społecznego HDI
2. Wskaźnik rozwoju społecznego GDI (z uwzględnieniem płci)
3. Wskaźnik uczestnictwa kobiet w życiu publicznym GEM
4. Profil rozwoju społecznego
5. Profil zagrożeń społecznych
6. Gwałty i przestępstwa
7. Stan zdrowia i ochrona zdrowia
8. Urbanizacja
9. Sytuacja demograficzna
10. Edukacja
11. Komunikacja społeczna
12. Zatrudnienie
13. Bezrobocie
14. Kobiety i ich uczestnictwo w rozwoju społecznym
15. Uczestnictwo kobiet w życiu gospodarczym
16. Bogactwo, ubóstwo oraz inwestycje społeczne
17. Wydatki na obronę narodową a dysproporcje wykorzystania zasobów
18. Dysproporcje przemieszczeń zasobów
19. Rachunki dochodu narodowego (jako % PKB)
20. Bilans zasobów naturalnych
21. Zużycie energii
22. Środowisko naturalne i jego zanieczyszczenie
23. Ranking krajów według wartości wskaźnika rozwoju społecznego (HDI) w 2002 r.

Tabela 1. Wskaźnik rozwoju społecznego HDI

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)	(K)
1992	71,2	99,0	73,1	4137	4137	0,770	0,873	0,759	0,801	49
1993	71,8	99,0	73,5	5114	5114	0,780	0,905	0,940	0,875 ^{c)}	56
1994	71,9	99,0	74,1	5459	5459	0,782	0,907	0,902	0,864	58
1995	72,1	99,0	74,7	6350	5880	0,785	0,909	0,955	0,883	52
1996	72,5	99,0	75,2	6663	6042	0,792	0,911	0,957	0,886	,
1997	72,8	99,0	76,5	7320	X	0,797	0,915	0,717 ^{d)}	0,809 ^{d)}	44 ^{d)}
1998	73,0	99,0	77,6	8167	X	0,800	0,919	0,735 ^{d)}	0,818 ^{d)}	44
1999	73,1	99,0	78,5	8763	X	0,802	0,922	0,747 ^{d)}	0,823 ^{d)}	38
2000	73,8	99,0	79,9	9685	X	0,813	0,926	0,763	0,834	37
2001	74,2	99,0	80,5	10300 ^{e)}	X	0,820	0,928	0,774	0,840	35

(A) Lata; (B) Przeciętne dalsze trwanie życia (w latach); (C) Wskaźnik umiejętności pisania i czytania wśród dorosłych w %; (D) Ogólny wskaźnik skolaryzacji brutto dla wszystkich poziomów edukacji^{a)} w %; (E) Realny PKB na głowę mieszkańca wg PPP USD; (F) Skorygowany PKB na głowę mieszkańca wg PPP USD; (G) Indeks trwania życia; (H) Indeks osiągnięć edukacyjnych; (I) Indeks wyrównanego PKB; (J) Wskaźnik rozwoju społecznego (HDI); (K) Pozycja rankingowa HDI dla Polski w raportach HDR^{b)}

Noty: a) dla poziomów podstawowego oraz średniego bez szkolnictwa dla dorosłych; liczony do liczby dzieci i młodzieży w wieku 6-24 lata; b) według UNDP 2003, Human Development Report 2003, Oxford University Press, New York; c) zmiana metody obliczeń HDI począwszy od 1993 r.; d) zmiana metody obliczeń HDI począwszy od 1997 r., e) szacunek autora.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1997-2002, GUS 2002, *Rocznik Demograficzny* 2002, Warszawa.

Tabela 2. Wskaźnik rozwoju społecznego GDI (z uwzględnieniem płci)

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)	(K)
1993	76,0	67,4	98,5	99,5	74,3	72,7	39,6	60,4	0,825	37
1994	76,1	67,5	98,5	99,5	75,3	73,0	40,0	60,0	0,845	37
1995	76,4	67,6	98,5	99,5	76,3	73,1	40,2	59,8	0,866	35
1996	76,6	68,1	98,5	99,5	77,1	73,4	40,2	59,8	0,870	44
1997	77,0	68,5	98,5	99,5	78,6	74,5	40,0	60,0	0,874	40
1998	77,3	68,9	98,5	99,5	79,8	75,5	40,6	59,4	0,879	40
1999	77,5	68,8	98,5	99,5	81,1	76,0	40,6	59,4	0,880	36
2000	78,0	69,7	98,5	99,5	82,0	77,9	39,0	61,0	0,833	36
2001	78,4	70,2	98,5	99,5	82,2	78,8	39,6	60,4	0,839	35

(A) Lata; (B) Przeciętne dalsze trwanie życia w latach – kobiety; (C) Przeciętne dalsze trwanie życia w latach – mężczyźni; (D) Wskaźnik umiejętności pisania i czytania wśród dorosłych w % – kobiety; (E) Wskaźnik umiejętności pisania i czytania wśród dorosłych w % – mężczyźni; (F) Ogólny wskaźnik skolaryzacji brutto dla wszystkich poziomów edukacji w % – kobiety; (G) Ogólny wskaźnik skolaryzacji brutto dla wszystkich poziomów edukacji w % – mężczyźni; (H) Udział w dochodach z tytułu pracy w % – kobiety; (I) Udział w dochodach z tytułu pracy w % – mężczyźni; (J) Wskaźnik GDI; (K) Pozycja rankingowa GDI dla Polski w raportach HDR^{a)}

Noty: a) według raportu globalnego UNDP 2003.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne dla lat 1997-2002*, GUS 2002, 2001, *Rocznik Statystyczny Pracy* 2001, Warszawa.

Tabela 3. Wskaźnik uczestnictwa kobiet w życiu publicznym GEM

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)
1993	9,0	38,2	56,5	39,6	0,466	41
1994	13,0	34,3	62,4	40,0	0,497	42
1995	13,0	34,5	63,2	40,2	0,503	29
1996	13,0	35,4	61,9	40,2	0,510	31
1997	13,0	35,4	61,9	40,0	0,514	35
1998	13,0	35,4	61,9	40,6	0,522	36
1999	13,0	35,4	61,9	40,6	0,524	32
2000	13,0	31,9	60,7	39,0	0,527	24
2001	20,2	32,8	60,2	39,6	0,599	25

A) Lata; (B) Udział kobiet w Parlamencie w %; (C) Udział kobiet w kierowaniu i zarządzaniu w %; (D) Udział kobiet jako specjalistów w %; (E) Udział kobiet w dochodach z tytułu pracy (w %); (F) Wskaźnik GEM; (G) Pozycja rankingowa GEM dla Polski w raportach HDRa)

Noty: a) według UNDP 2003.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1997-2003, GUS 2001.

Tabela 4. Profil rozwoju społecznego

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)	(K)	(L)
1992	71,2	10	429	1,6	73,1	15	16	16	30	4697	-
1993	71,8	12	423	1,6	73,5	18	19	17	30	5114	-
1994	71,9	11	414	1,6	74,1	20	22	14	31	5459	-
1995	72,1	6,0	404	1,7	74,7	22	25	15	32	6350	3221
1996	72,5	3,7	400	1,7	75,2	25	29	14	32	6663	3457
1997	72,8	5,8	424	2,1	76,5	29	34	13	38	7320	3672
1998	73,0	6,1	429	2,3	77,6	34	39	13	38	8167	4037
1999	73,1	5,5	442	-	78,5	37	43	12	36	8763	3988
2000	73,8	7,9	454	-	79,9	41	47	12	34	9685	4200
2001	74,2	4,0	442	-	80,5	44	50	12	36	-	4754

(A) Lata; (B) Przeciętne dalsze trwanie życia (w latach); (C) Umieralność matek^{a)} w 100 tys. urodzeń żywych; (D) Liczba mieszkańców na 1 lekarza; (E) Pracownicy nauki i naukowo-badawczy na 1000 osób; (F) Ogólny wskaźnik skolaryzacji brutto^{b)} w wieku 6-24 lata w%; (G) Wskaźnik skolaryzacji brutto na poziomie szkolnictwa wyższego w % - ogółem; (H) Wskaźnik skolaryzacji brutto na poziomie szkolnictwa wyższego w % - kobiety; (I) Nakłady prasy codziennej egz. na 100 osób; (J) Odbiorniki telewizyjne w użytkowaniu na 100 osób; (K) Realny PKB na głowę mieszkańca wg PPP USD; (L) PNB na głowę mieszkańca w USD.

Noty: a) z powodu chorób związanych z ciążą, porodem i położeniem; b) dla wszystkich poziomów edukacji szkolnej; bez dorosłych w szkołach podstawowych i średnich.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1997-2002; GUS 2002.

Tabela 5. Profil zagrożeń społecznych

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)
1992	13,7	27,2	31,1	59,2	-	142,4	243,6	177
1993	14,9	29,4	34,2	58,3	4,0	134,6	327,9	169
1994	13,9	29,3	34,8	57,4	-	130,7	428,6	185
1995	13,1	28,7	33,7	56,2	-	126,8	543,5	200
1996	11,5	23,4	29,5	55,0	-	119,4	648,9	201
1997	10,2	20,5	26,5	53,8	5,1	114,8	744,9	234
1998	10,6	21,3	25,6	49,5	4,6	111,6	831,3	219
1999	15,3	28,5	36,9	48,4	4,6	107,4	892,8	195
2000	16,0	32,1	36,4	46,8	5,4	110,4	985,7	202
2001	18,5	40,0	41,8	43,8	4,7	105,5	1040	193

(A) Lata; (B) Stopa bezrobocia^{a)} w %; (C) Stopa bezrobocia młodzieży w wieku 15-24 lata w % – mężczyźni; (D) Stopa bezrobocia młodzieży w wieku 15-24 lata w % – kobiety; (E) Dorośli z wykształceniem poniżej średniego ogólnego lub zawodowego jako % ludności w wieku 18-59/64^{b)}; (F) Relacja dochodów 20% gospodarstw o najwyższych dochodach do 20% gospodarstw o dochodach najniższych^{c)}; (G) Przeciętna roczna stopa inflacji w % – rok poprzedni=100; (H) Przeciętna roczna stopa inflacji w % – 1990=100; (I) Ranni lub zabici w wypadkach drogowych na 100 tys. osób

Noty: a) według definicji bezrobocia rekomendowanej przez MOP; b) wiek produkcyjny dla kobiet 18-59 lat oraz dla mężczyzn 18-64; dla 2001 r. dane ze spisu ludności 2002; c) w grupie gospodarstw domowych pracowników.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1997-2002, *Roczniki Statystyczne Pracy* dla lat 1995-2001, *Warunki życia ludności* dla 1999 r. i 2001 r.

Tabela 6. Gwałty i przestępstwa

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)
1992	122,5	2,6	2,6	1,9	25,3	5,0
1993	122,3	2,9	5,8	2,0	24,8	5,0
1994	121,1	3,0	4,8	2,0	24,7	4,5
1995	116,0	2,9	4,8	2,3	24,3	4,7
1996	108,5	2,9	4,5	2,0	23,4	4,8
1997	114,2	2,8	3,8	2,3	22,5	4,1
1998	109,0	2,8	,	2,2	22,9	3,9
1999	107,8	2,7	5,9	2,0	21,1	3,7
2000	124,2	3,3	7,4	2,4	25,9	4,9
2001	146,0	3,4	11,2	2,3	22,6	4,0

(A) Lata; (B) Więźniowie na 100 tys. osób; (C) Zabójstwa na 100 tys. osób; (D) Przestępstwa związane z narkomanią^{a)} na 100 tys. osób; (E) Ogólna liczba zgłoszonych przez dorosłych gwałtów w tysiącach; (F) Samobójstwa dokonane na 100 000 osób – mężczyźni; (G) Samobójstwa dokonane na 100 000 osób – kobiety.

Noty: a) dorośli skazani prawomocnym wyrokiem sądu.

Źródło: GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1996-2002.

Tabela 7. Stan zdrowia i ochrona zdrowia

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)	(K)	(L)	(Ł)	(M)
1992	-	-	8,7	91	46	145	73	0,1	9,9	-	14,4	-	5,1 ^{d)}
1993	-	-	9,4	91	48	151	76	0,2	9,9	-	13,5	-	4,7 ^{d)}
1994	-	-	9,4	84	45	150	75	0,2	9,9	-	13,8	-	4,7 ^{d)}
1995	-	-	8,8	83	44	154	76	0,3	9,9	-	10,1	-	4,6
1996	47,3 ^{c)}	24,5 ^{c)}	7,3	81	43	149	75	0,3	14,3 ^{c)}	-	10,9	-	4,9
1997	47,3 ^{c)}	24,5 ^{c)}	7,0	-	-	-	-	0,3	14,3 ^{c)}	-	10,1	-	4,5
1998	47,3 ^{c)}	24,5 ^{c)}	5,9	-	-	-	-	0,3	14,3 ^{c)}	-	10,0	-	4,3
1999	47,3 ^{c)}	24,5 ^{c)}	5,3	115	78	157	76	0,3	14,3 ^{c)}	-	9,8	-	4,3
2000	47,3 ^{c)}	24,5 ^{c)}	5,0	111	75	161	80	0,30	14,3 ^{c)}	-	9,8	-	4,1
2001	47,3 ^{c)}	24,5 ^{c)}	4,3	106	71	164	80	0,32	14,3 ^{c)}	-	9,5	-	4,2

A) Lata; (B) Dorośli palący tytoń w % ludności w wieku 15 lat i więcej – mężczyźni; (C) Dorośli palący tytoń w % ludności w wieku 15 lat i więcej – kobiety; (D) Konsumpcja alkoholu na głowę mieszkańca w litrach^{a)}; (E) Prawdopodobieństwo zgonu w wieku 65 lat i więcej na 10 tys. osób – choroby serca – mężczyźni; (F) Prawdopodobieństwo zgonu w wieku 65 lat i więcej na 10 tys. osób – choroby serca – kobiety; (G) Prawdopodobieństwo zgonu w wieku 65 lat i więcej na 10 tys. osób – rak złośliwy – mężczyźni; (H) Prawdopodobieństwo zgonu w wieku 65 lat i więcej na 10 tys. osób – rak złośliwy – kobiety; (I) Przypadki zachorowań na AIDS na 100 tys. osób; (J) Osoby niepełnosprawne – % ludności ogółem; (K) Koszty leczenia pokrywane z ubezpieczenia społecznego w %; (L) Wydatki publiczne na ochronę zdrowia w % ogólnych wydatków publicznych; (Ł) Wydatki prywatne na ochronę zdrowia jako % ogólnych wydatków na ochronę zdrowia; (M) Ogólne wydatki na ochronę zdrowia jako % PKB^{b)}

Noty: a) w przeliczeniu na alkohol 400; b) tylko wydatki publiczne; c) wyniki reprezentacyjnego badania stanu zdrowia ludności w 1996 r.; d) szacunki na podstawie danych: GUS, MPiPS, ZUS oraz KRUS; dla pozostałych lat wydatki skonsolidowane ustalone przez GUS na podstawie danych Ministerstwa Finansów; e) dla 2001 r. obliczenia na podstawie stanu ludności wyprowadzonego ze spisu ludności 2002 r.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1997-2002.

Tabela 8. Urbanizacja

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)
1980	58,7	1,8	6,8	11,6	1596	1,2
1990	61,8	0,9	6,6	10,6	1656	0,1
1993	61,8	0,5	6,4	10,4	1643	-0,1
1994	61,8	0,3	6,4	10,3	1641	-0,1
1995	61,8	0,03	6,4	10,3	1635	-0,4
1996	61,9	0,11	6,3	10,2	1629	-0,4
1997	61,9	0,09	6,3	10,2	1625	-0,3
1998	61,9	- 0,01	6,3	10,1	1618	-0,4
1999	61,8	- 0,12	6,3	10,1	1615	-0,2
2000	61,8	- 0,08	6,3	10,1	1610	-0,3
2001	61,7	- 0,12	6,5	10,5	1689	-0,04
2002	61,7	- 0,23	6,5	10,5	1688	-0,05

(A) Lata; (B) Ludność miejska – % ludności ogółem; (C) Roczne tempo przyrostu ludności miejskiej – %; (D) Ludność w miastach powyżej 750 tys. mieszkańców – % ludności ogółem; (E) Ludność w miastach powyżej 750 tys. mieszkańców – % ludności miejskiej; (F) Największe miasto – Warszawa – ludność w tys.; (G) Największe miasto – Warszawa – tempo przyrostu w %.

Źródło: GUS, *Rocznik Demograficzny* dla lat 2002-2003.

Tabela 9. Sytuacja demograficzna

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)
1980	35735	0,90	2,28	-	69	10,0
1990	38183	0,38	2,04	-	74	10,2
1993	38505	0,23	1,85	-	72	10,7
1994	38581	0,20	1,80	-	71	10,9
1995	38609	0,07	1,61	-	70	11,2
1996	38639	0,08	1,58	70	69	11,5
1997	38660	0,05	1,51	70	68	11,7
1998	38667	0,02	1,43	70	66	11,9
1999	38654	-0,03	1,37	70	66	12,1
2000	38644	-0,02	1,34	70	65	12,3
2001	38242 ^{a)}	-0,03	1,29	-	63	12,5
2002	38219	-0,06	1,25	-	61	12,8

(A) Lata; (B) Ludność w mln (31 XII); (C) Roczne tempo przyrostu ludności w %; (D) Współczynnik dzietności ogólnej; (E) Rozpowszechnienie środków antykoncepcyjnych w %; (F) Wskaźnik obciążenia – liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym; (G) Udział ludności w wieku 65 lat i więcej jako % ludności ogółem.

Noty: a) Stan ludności skorygowany wynikami spisu ludności 2002 r.

Źródło: GUS 2002, 2002; GUS 1996.

Tabela 10. Edukacja

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)
1992	60,2	76,6	45,4	51,8	12,3	0,88	1518	14,6	5,4 ^{d)}
1993	60,7	77,9	48,2	51,5	14,0	0,82	1214	14,7	5,4 ^{d)}
1994	62,5	79,1	50,7	51,1	15,6	0,78	1063	14,6	5,3 ^{d)}
1995	63,2	80,1	52,9	51,0	17,2	0,71	1144	11,5	5,2
1996	62,0	80,8	54,9	50,8	19,3	0,78	1218	12,3	5,5
1997	62,8	81,2	56,8	50,5	22,2	0,80	1061	12,8	5,7
1998	63,3	82,3	59,3	50,2	25,4	0,78	960	13,1	5,6
1999	63,4	84,0	62,0	49,3	28,7	0,82	849	13,1	5,7
2000	64,0	84,0	64,5	48,1	30,6	0,75	773	13,7	5,7
2001	63,7	86,6 ^{e)}	69,4	48,0	32,7	0,85	906	13,8	6,0

A) Lata; (B) Uczniowie i studenci szkół dziennych na 100 osób w wieku 6-29 lat; (C) Wskaźnik skolaryzacji netto na poziomie szkolnictwa średniego^{a)} w wieku 15-18 lat w %; (D) Wskaźnik skolaryzacji netto na poziomie szkolnictwa średniego^{a)} bez zasadniczego zawodowego w wieku 15-18 lat w %; (E) Skolaryzacja na poziomie szkolnictwa średniego zawodowego^{a)} jako % szkolnictwa średniego bez zasadniczego zawodowego; (F) Wskaźnik skolaryzacji netto na poziomie szkolnictwa wyższego^{b)} w % wieku 19-24 lat; (G) Wydatki publiczne na szkolnictwo wyższe jako % PKB; (H) Wydatki publiczne na studenta szkoły wyższej^{b)} w USD; (I) Wydatki publiczne na edukację jako % ogólnych wydatków publicznych; (J) Wydatki ogólne na edukację jako % PKB.

Noty: a) bez szkolnictwa dla dorosłych; b) wyłącznie studenci szkół wyższych (wszystkie typy szkół); c) wyłącznie wydatki publiczne; d) szacunki na podstawie danych: GUS, b. MPiPS, ZUS oraz KRUS; dla pozostałych lat wydatki skonsolidowane ustalone przez GUS na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1993-2002.

Tabela 11. Komunikacja społeczna

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)
1992	435	295	37	6613	24	7,1	8,1	-	-
1993	439	298	41	6671	25	6,1	9,2	-	-
1994	441	308	43	6893	25	6,3	10,6	-	0,1
1995	470	311	44	7023	27	7,5	12,2	-	0,2
1996	455	337	45	7176	37	6,8	14,0	-	0,6
1997	249	337	46	7222	36	6,8	16,1	-	2,1
1998	248	313	48	7314	38	6,1	22,8	-	5,0
1999	245	238	41	7332	50	7,8	26,1	-	10,2
2000	241	235	43	7392	56	-	28,1	-	17,6
2001	241	235	39	7436	50	-	28,2	-	24,9

(A) Lata; (B) Abonenci odbiorników radiowych na 1000 osób; (C) Abonenci odbiorników telewizyjnych na 1000 osób; (D) Zwiedzający muzea w ciągu roku na 100 osób; (E) Zarejestrowani czytelnicy bibliotek publicznych w tys.; (F) Tytuły wydanych książek na 100 tys. osób; (G) Zużycie krajowe papieru na działalność wydawniczą i poligraficzną w tonach na 1000 osób; (H) Abonenci telefonii przewodowej – osoby prywatne – na 100 osób; (I) Urządzenia typu fax na 100 osób; (J) Abonenci telefonii komórkowej na 100 osób.

Źródło: GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1996-2002.

Tabela 12. Zatrudnienie

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)
1992	53,3	27	32	41	119	-2,7	-	41,0	2,1 ^{d)}
1993	52,1	27	31	42	117	-2,9	-	40,0	2,0 ^{d)}
1994	51,0	23	32	45	113	0,5	-	41,3	2,1 ^{d)}
1995	50,7	22	32	46	109	2,8	-	40,8	2,1
1996	51,2	21	32	47	106	5,5	-	41,5	1,9
1997	51,5	20	32	48	101	5,9	-	41,2	1,4
1998	51,0	18	32	50	96	3,3	-	40,4	0,9
1999	48,0	18	31	51	92	4,7	-	41,0	0,9
2000	47,4	19	31	50	88	1,0	-	40,5	1,0
2001	45,5	19	30	51	85	2,5	-	39,9	1,1

(A) Lata; (B) Liczba pracujących^{a)} – % ogólnej liczby aktywnych zawodowo; (C) Aktywni zawodowo – rolnictwo – przeciętna liczba pracujących w %; (D) Aktywni zawodowo – przemysł i budownictwo – przeciętna liczba pracujących w %; (E) Aktywni zawodowo – usługi – przeciętna liczba pracujących w %; (F) Wskaźnik zastępowalności siły roboczej^{b)} w %; (G) Roczny wzrost wynagrodzeń realnych brutto na zatrudnionego^{c)} w %; (H) Aktywni zawodowo należący do związków w %; (I) Tygodniowy czas pracy w godzinach na zatrudnionego w działalności produkcyjnej; (J) Wydatki na programy dotyczące rynku pracy jako % PKB.

Noty: a) według definicji siły roboczej rekomendowanej przez MOP; b) relacja liczby ludności w wieku 0-14 lat do 1/3 ludności w wieku 15-59 lat, c) wynagrodzenia miesięczne brutto; d) dla lat 1992-1994 szacunki na podstawie danych ze źródeł: GUS, b. MPiPS, ZUS oraz KRUS; dla pozostałych lat wydatki skonsolidowane ustalone przez GUS na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1997-2002; GUS 2001b, GUS, BAEL 2002, GUS BAEL 2002a.

Tabela 13. Bezrobocie

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)	(K)	(L)	(Ł)	(M)
1992	2394	13,7	12,4	15,2	27,2	31,1	62	68	38	42	0,9	0,8	3,9
1993	2595	14,9	13,6	16,5	29,4	34,2	58	63	33	40	1,0	1,2	3,6
1994	2375	13,9	12,3	15,7	29,3	34,8	60	68	37	47	1,2	1,8	3,7
1995	2233	13,1	12,1	14,4	28,7	33,7	59	64	37	45	1,6	1,8	4,0
1996	1961	11,5	9,9	13,4	23,4	29,5	58	64	37	43	1,6	1,4	4,0
1997	1737	10,2	8,7	12,0	20,5	26,5	53	62	30	38	0,8	1,9	2,6
1998	1827	10,6	9,3	12,2	21,3	25,6	51	62	30	41	1,5	1,4	1,7
1999	2641	15,3	13,0	18,1	28,5	36,9	55	59	29	33	1,7	1,1	,
2000	2760	16,0	14,2	18,1	32,1	36,4	59	68	36	46	1,7	0,9	0,6
2001	3186	18,5	17,3	20,0	40,0	41,8	64	69	43	48	2,1	0,4	1,5

(A) Lata; (B) Liczba osób bezrobotnych w tys.; (C) Ogólna stopa bezrobociaa w %; (D) Stopa bezrobocia według płci w % – mężczyźni; (E) Stopa bezrobocia według płci w % – kobiety; (F) Stopa bezrobocia młodzieży w wieku 15-24 lata w % – mężczyźni; (G) Stopa bezrobocia młodzieży w wieku 15-24 lata w % – kobiety; (H) Bezrobocie długookresowe, pozostający bezrobotnymi powyżej 6 miesięcy – mężczyźni w %; (I) Bezrobocie długookresowe, pozostający bezrobotnymi powyżej 6 miesięcy – kobiety w %; (J) Bezrobocie długookresowe, pozostający bezrobotnymi powyżej 12 miesięcy – mężczyźni w %; (K) Bezrobocie długookresowe, pozostający bezrobotnymi powyżej 12 miesięcy – kobiety w %; (L) Zniechęcenie poszukiwaniem pracy jako % ogólnych zasobów siły roboczej; (Ł) Przymusowe zatrudnienie jako % ogólnych zasobów siły roboczej; (M) Wydatki rządowe na zasiłki dla bezrobotnych jako % ogólnych wydatków.

Noty: a) według definicji bezrobocia rekomendowanej przez MOP.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1997-2002; GUS 2002.

Tabela 14. Kobiety i ich uczestnictwo w rozwoju społecznym

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)	(K)	(L)
1992	96,8	97,4	80,1	73,3	17	17	75,7	100	1,93	95	10
1993	96,9	97,5	81,6	74,2	20	19	76,0	101	1,85	91	12
1994	96,9	97,3	82,6	75,8	24	21	76,1	101	1,80	88	11
1995	97,0	97,3	84,2	76,2	28	24	76,4	101	1,61	79	6,0
1996	97,3	97,5	84,7	76,8	33	27	76,6	101	1,58	77	3,7
1997	97,9	98,1	83,3	79,9	39	32	77,0	102	1,51	74	5,8
1998	98,0	98,1	84,1	80,6	45	37	77,3	102	1,43	70	6,1
1999	98,2	98,3	85,5	81,2	50	41	77,5	103	1,37	67	5,5
2000	98,6	98,6	87,3	82,3	55	45	78,0	103	1,34	66	7,9
2001	99,0	98,8	89,7	84,8	60	50	78,4	104	1,29	63	4,0

(A) Lata; (B) Wskaźnik skolaryzacji netto na poziomie edukacji podstawowej^{a)} w % – kobiety; (C) Wskaźnik skolaryzacji netto na poziomie edukacji podstawowej^{a)} w % – mężczyźni; (D) Wskaźnik skolaryzacji netto na poziomie edukacji średniej^{a)} w % – kobiety; (E) Wskaźnik skolaryzacji netto na poziomie edukacji średniej^{a)} w % – mężczyźni; (F) Liczba studentów^{b)} na 1000 osób w wieku 15 lat i więcej – kobiety; (G) Liczba studentów^{b)} na 1000 osób w wieku 15 lat i więcej – mężczyźni; (H) Przeciętne trwanie życia kobiet w latach; (I) Przeciętne trwanie życia kobiet – 1990=100; (J) Ogólny współczynnik dzietności – wartość; (K) Ogólny współczynnik dzietności – 1990=100; (L) Umieralność matek^{c)} na 100 tys. żywych urodzeń.

Noty: a) bez szkolnictwa dla dorosłych; b) wyłącznie studenci szkół wyższych (wszystkie typy szkół); c) z powodu chorób związanych z ciążą, porodem i pocięciem.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1997-2002; GUS 2002.

Tabela 15. Uczestnictwo kobiet w życiu gospodarczym

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)	(K)	(L)
1992	38	62	65	183	82	446	71	242	-	-	-
1993	38	62	64	178	81	411	71	240	-	-	-
1994	34	52	62	176	76	317	66	198	-	-	-
1995	35	53	63	187	75	301	67	199	8,0	6,0	9,0
1996	35	55	61	170	75	300	68	207	8,0	6,0	9,0
1997	34	51	61	154	76	318	66	198	19,0	13,0	20,7
1998	33	50	60	150	77	329	67	203	19,0	13,0	20,7
1999	35	53	61	156	72	246	64	180	-	-	-
2000	32	47	61	155	72	252	65	183	-	-	-
2001	33	49	60	151	72	256	65	183	14,3	-	-

(A) Lata; (B) Parlamentarzyści, wyżsi urzędnicy i kierownicy – kobiety w %; (C) Parlamentarzyści, wyżsi urzędnicy i kierownicy – kobiety jako % mężczyzn; (D) Specjaliści, technicy i średni personel – kobiety w %; (E) Specjaliści, technicy i średni personel – kobiety jako % mężczyzn; (F) Pracownicy biurowi – kobiety w %; (G) Pracownicy biurowi – kobiety jako % mężczyzn; (H) Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy – kobiety w %; (I) Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy – kobiety jako % mężczyzn; (J) Kobiety w rządzie – razem w %; (K) Kobiety w Rządzie – w randze ministra w %; (L) Kobiety w Rządzie – pozostałe w %.

Noty: Dane o zawodach pochodzą z badań BAEL.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1997-2002; GUS (2001b), GUS, BAEL 2002, GUS BAEL 2002a.

Tabela 16. Bogactwo, ubóstwo oraz inwestycje społeczne

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)
1992	4697	-	34	-	-	17,0	5,4	5,1
1993	5114	-	33	-	4,0	16,9	5,4	4,7
1994	5459	-	28	-	-	17,5	5,3	4,7
1995	6350	3221	28	-	-	15,6	5,2	4,6
1996	6663	3457	27	-	-	15,4	5,5	4,9
1997	7320	3672	26	-	5,1	15,7	5,7	4,5
1998	8167	4037	24	-	4,6	15,3	5,6	4,3
1999	8763	3988	24	21,1	4,6	13,1	5,7	4,3
2000	9685	4200	23	20,0	5,4	12,6	5,7	4,1
2001	-	4754	21	21,3	4,7	13,2	6,0	4,2

(A) Lata; (B) Realny PKB na 1 mieszkańca (PPP USD); (C) PNB na 1 mieszkańca (USD); (D) Udział przemysłu w % PKB; (E) Udział dochodów^{b)} – 40% gospodarstw domowych o najniższych dochodach (w %); (F) Udział dochodów^{b)} – relacja 20% gospodarstw o najwyższych dochodach do 20% o najniższych dochodach; (G) Wydatki na wypłaty z ubezpieczenia społecznego^{a)} jako % PKB; (H) Wydatki publiczne na edukację^{a)} jako % PKB; (I) Wydatki publiczne na ochronę zdrowia^{a)} jako % PKB.

Noty: a) dla lat 1992-1995 szacunki na podstawie danych ze źródeł: GUS, b. MPiPS, ZUS oraz KRUS; dla pozostałych lat wydatki skonsolidowane, ustalone przez GUS na podstawie danych Ministerstwa Finansów; b) w grupie gospodarstw domowych pracowników.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1996-2002, *Warunki życia ludności* dla lat 1996-2002.

Tabela 17. Wydatki na obronę narodową a dysproporcje wykorzystania zasobów

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)
1992	1861	2,2	49	21,0	-	-	-	225	86,2
1993	1824	2,1	47	21,0	-	-	-	227	87,0
1994	1817	2,0	47	20,0	-	-	-	230	88,2
1995	2166	1,8	56	18,2	-	-	-	224	85,7
1996	2226	1,6	58	15,0	-	-	-	207	79,5
1997	2242	1,6	58	15,4	-	-	-	206	78,8
1998	2377	1,5	61	15,2	-	-	-	201	76,9
1999	2381	1,5	62	14,7	-	-	-	188	72,1
2000	2194	1,3	57	13,7	-	-	-	178	68,1
2001	2220	1,2	58	11,9	-	-	-	165	63,2

(A) Lata; (B) Wydatki na obronę narodową w cenach bieżących w mln USD; (C) Wydatki na obronę narodową w cenach bieżących jako % PKB; (D) Wydatki na obronę narodową w cenach bieżących na 1 mieszkańca w USD; (E) Wydatki militarne jako % wydatków na edukację i ochronę zdrowia; (F) Wskaźnik ODA jako % wydatków na obronę narodową; (G) Eksport broni konwencjonalnej do krajów rozwijających się w cenach bieżących w USD; (H) Eksport broni konwencjonalnej do krajów rozwijających się w cenach bieżących jako % eksportu; (I) Siły zbrojne bez pracowników cywilnych w tys. osób; (J) Siły zbrojne bez pracowników cywilnych – 1990=100.

Źródło: Obliczenia własne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1996-2002.

Tabela 18. Dysproporcje przemieszczeń zasobów

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)
1992	82	85,5	35	109,5	-	3,2	856
1993	76	83,5	38	107,8	-	2,7	-1924
1994	82	104,3	42	101,3	-	3,4	-779
1995	79	96,8	41	101,7	-	6,5	-1677
1996	66	85,7	43	97,3	-	6,5	-8363
1997	61	93,2	48	99,4	-	5,9	-10323
1998	61	95,5	48	104,3	-	6,8	-14228
1999	60	97,7	47	100,8	-	7,2	-16004
2000	65	113,1	49	96,0	922	7,1	-14854
2001	72	108,3	47	102,3	1090	6,8	-12651

(A) Lata; (B) Relacja eksportu do importu w %; (C) Wskaźnik wzrostu eksportu jako % wskaźnika wzrostu importu; (D) Eksport + import w % PKB; (E) Terms of trade (rok poprzedni =100); (F) Saldo płatności z zagranicy w mln USD; (G) Rezerwy oficjalne brutto w przeliczeniu na liczbę miesięcy importu; (H) Bilans bieżących obrotów przed oficjalnymi transferami w mln USD.

Źródło: GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1996-2002.

Tabela 19. Rachunki dochodu narodowego (jako % PKB)

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)	(K)	(L)	(Ł)
1992	84,3	6,7	34,0	55,2	61,7	21,6	16,8	20,1	21,4	33,2	23,7	22,2
1993	85,9	6,6	32,9	52,7	63,0	20,5	15,9	19,2	23,7	32,3	22,9	22,0
1994	92,6	6,3	28,3	54,2	64,3	18,8	16,2	20,4	24,5	32,7	24,0	23,0
1995	126,3	5,6	27,6	47,6	61,2	16,6	18,7	21,5	22,5	29,8	25,6	23,2
1996	134,6	6,0	27,1	46,5	63,1	16,5	20,8	22,8	21,8	28,2	24,5	26,0
1997	143,1	4,8	25,8	49,0	63,5	16,1	23,6	22,2	21,0	26,8	25,7	30,0
1998	157,3	4,1	24,2	51,6	63,3	15,6	25,3	22,1	20,7	25,4	17,8	29,4
1999	155,2	3,4	23,6	52,4	64,4	15,6	25,5	21,9	18,3	22,5	17,7	29,6
2000	163,8	3,3	23,4	53,8	63,8	17,8	23,9	20,4	16,8	21,2	19,4	29,9
2001	183,2	3,3	21,1	56,7	64,9	17,8	20,9	24,5	15,9	23,1	19,8	27,5

(A) Lata; (B) Produkt krajowy brutto w mld USD; (C) Rolnictwo; (D) Przemysł; (E) Usługi; (F) Spożycie prywatne; (G) Spożycie publiczne; (H) Inwestycje krajowe brutto – nakłady brutto na środki trwałe; (I) Dług krajowy; (J) Dochody podatkowe; (K) Wydatki rządowe; (L) Eksport; (Ł) Import.

Źródło: GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1996-2002; CSO 2002.

Tabela 20. Bilans zasobów naturalnych

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)
1992	31269	28,5	45,9	0,44	1,0	32,8	328
1993	31269	28,5	45,7	0,44	1,1	29,0	319
1994	31269	28,6	45,7	0,43	1,5	20,7	311
1995	31269	28,6	45,7	0,42	1,6	19,6	313
1996	31269	28,8	45,1	0,42	1,4	22,2	311
1997	31269	28,9	45,0	0,41	1,7	17,9	305
1998	31269	29,0	45,1	0,40	1,9	15,4	293
1999	31269	29,1	45,2	0,40	2,1	14,0	292
2000	31269	29,2	45,0	0,38	1,6	12,7	286
2001	31269	29,3	44,9	0,38	1,6	12,4	276

(A) Lata; (B) Powierzchnia łąd w 1000 ha; (C) Lasy i zadrzewienie w % powierzchni kraju; (D) Grunty orne w % powierzchni kraju; (E) Grunty nawodnione w % powierzchni gruntów ornych; (F) Wewnętrzne odnawialne zasoby wodne na 1 osobę w 1000 m³ rocznie; (G) Roczny pobór świeżej wody w % zasobów wodnych; (H) Roczny pobór świeżej wody na 1 osobę w m³.

Źródło: GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1996-2002.

Tabela 21. Zużycie energii

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)
1992	0,6	3,6	1,9	- 1,4	0,2	2432	0,9	20,6
1993	0,6	4,2	2,1	3,4	7,9	2512	0,9	16,6
1994	0,6	3,8	2,4	0,0	- 0,6	2382	1,0	13,1
1995	0,6	3,8	2,2	1,8	2,2	2456	1,3	11,6
1996	0,6	4,0	2,4	2,6	3,3	2674	1,4	13,9
1997	0,6	4,0	2,1	- 6,7	- 3,7	2553	1,5	14,6
1998	0,6	4,0	2,6	- 7,9	- 6,1	2396	1,7	10,5
1999	0,6	1,7	3,1	- 0,5	- 1,1	2222	1,8	12,0
2000	0,4	1,5	5,4	-5,3	- 4,0	2207	1,9	16,7
2001	0,4	1,5	6,4	0,8	0,2	2212	2,1	14,1

(A) Lata; (B) Produkcja energii jako % krajowych rezerw energii^{a)} – węgiel kamienny; (C) Produkcja energii jako % krajowych rezerw energii^{a)} – gaz ziemny; (D) Produkcja energii jako % krajowych rezerw energii^{a)} – ropa naftowa; (E) Przeciętne roczne tempo wzrostu w % produkcji krajowej energii; (F) Przeciętne roczne tempo wzrostu w % zużycia energii w kraju; (G) Zużycie energii w przeliczeniu na paliwo umowne^{b)} (ekwiwalent olejowy) w kg na 1 osobę; (H) Zużycie energii w przeliczeniu na paliwo umowne^{b)} (ekwiwalent olejowy) PKB w USD na kg; (I) Import energii jako % eksportu towarów.

Noty: a) udokumentowane geologicznie i zagospodarowane; b) paliwo umowne o wartości opałowej 44 MJ/kg.

Źródło: Obliczenia własne zużycia energii w przeliczeniu na paliwo umowne. GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1997-2002.

Tabela 22. Środowisko naturalne i jego zanieczyszczenie

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)	(I)	(J)
1992	363000	-	-	-	3444	-	-	-	-
1993	372000	1,7	9,8	-	-	-	37,3 ^{a)}	-	-
1994	348000	-	-	-	3188	-	38,5 ^{a)}	-	-
1995	330000	-	-	-	3866	1,1	41,5	-	-
1996	373200	-	9,3	-	5164	1,2	42,7	-	-
1997	362300	-	9,4	-	-	1,2	46,6	-	-
1998	338095	-	9,4	-	-	1,2	49,2	-	-
1999	329739	-	9,4	-	-	1,3	51,5	-	-
2000	314812	-	9,4	-	-	1,3	53,1	-	-
2001	-	-	9,4	-	-	287	54,7	-	-

(A) Lata; (B) Emisja dwutlenku węgla CO₂ powodująca efekt cieplarniany w tys. ton; (C) Emisja dwutlenku węgla CO₂ powodująca efekt cieplarniany – udział w emisji światowej; (D) Główne obszary chronionej przyrody jako % terytorium kraju; (E) Odpady produkowanego paliwa jądrowego w tonach metali ciężkich; (F) Produkcja odpadów niebezpiecznych dla środowiska w tys. ton; (G) Odpady komunalne wytworzone w m³ na osobę^{a) b)}; (H) Ludność kraju obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków w %; (I) Recykling odpadów w % wtórnego zużycia – papier i tektura; (J) Recykling odpadów w % wtórnego zużycia – szkło.

Noty: a) ludność w miastach; b) od 2001 r. w kg na osobę.

Źródło: GUS, *Roczniki Statystyczne* dla lat 1993-2002.

Tabela 23. Ranking krajów według wartości wskaźnika rozwoju społecznego HDI w 2002 r.

(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)	(H)
1	Norwegia	78,9	99,0	98	36 600	0,956	1
2	Szwecja	80	99,0	114	26 050	0,946	19
3	Australia	79,1	99,0	113	28 260	0,946	9
4	Kanada	79,3	99,0	95	29 480	0,943	5
5	Holandia	78,3	99,0	99	29 100	0,942	6
6	Belgia	78,7	99,0	111	27 570	0,942	7
7	Islandia	79,7	99,0	90	29 750	0,941	1
8	USA	77	99,0	92	35 750	0,939	-4
9	Japonia	81,5	99,0	84	26 940	0,938	6
10	Irlandia	76,9	99,0	90	36 360	0,936	-7
11	Szwajcaria	79,1	99,0	88	30 010	0,936	-4
12	Wielka Brytania	78,1	99,0	113	26 150	0,936	8
13	Finlandia	77,9	99,0	106	26 190	0,935	6
14	Austria	78,5	99,0	91	29 220	0,934	-4
15	Luksemburg	78,3	99,0	75	61 190	0,933	-14
16	Francja	78,9	99,0	91	26 920	0,932	0
17	Dania	76,6	99,0	96	30 940	0,932	-12
18	Nowa Zelandia	78,2	99,0	101	21 740	0,926	6
19	Niemcy	78,2	99,0	88	27 100	0,925	-5
20	Hiszpania	79,2	97,7	92	21 460	0,922	5
21	Włochy	78,7	98,5	82	26 430	0,92	-3
22	Izrael	79,1	95,3	92	19 530	0,908	5
23	Hong Kong	79,9	93,5	72	26 910	0,903	-6
24	Grecja	78,2	97,3	86	18 720	0,902	5
25	Singapur	78	92,5	87	24 040	0,902	-3
26	Portugalia	76,1	92,5	93	18 280	0,897	6
27	Słowenia	76,2	99,7	90	18 540	0,895	3
28	Korea	75,4	97,9	92	16 950	0,888	9
29	Barbados	77,1	99,7	88	15 290	0,888	11
30	Cypr	78,2	96,8	74	18 360	0,883	1
31	Malta	78,3	92,6	77	17 640	0,875	3
32	Czechy	75,3	99	78	15 780	0,868	7
33	Brunei	76,2	93,9	73	19 210	0,867	-5
34	Argentyna	74,1	97	94	10 880	0,853	14
35	Seszele	72,7	91,9	85	18 232	0,853	-2
36	Estonia	71,6	99,8	96	12 260	0,853	10
37	Polska	73,8	99,7	90	10 560	0,85	13
38	Węgry	71,7	99,3	86	13 400	0,848	3
39	Saint Kitts and Nevis	70	97,8	97	12 420	0,844	6
40	Bahrajn	73,9	88,5	79	17 170	0,843	-4
41	Litwa	72,5	99,6	90	10 320	0,842	10
42	Słowacja	73,6	99,7	74	12 840	0,842	1
43	Chile	76	95,7	79	9 820	0,839	11
44	Kuwejt	76,5	82,9	76	16 240	0,838	-6
45	Kostaryka	78	95,8	69	8 840	0,834	14
46	Urugwaj	75,2	97,7	85	7 830	0,833	16
47	Katar	72	84,2	82	19 844	0,833	-21
48	Chorwacja	74,1	98,1	73	10 240	0,83	4
49	Zjednoczone Emiraty Arabskie	74,6	77,3	68	22 420	0,824	-26
50	Łotwa	70,9	99,7	87	9 210	0,823	6

(A) Pozycja kraju w rankingu; (B) Nazwa kraju; (C) Przeciętne dalsze trwanie życia w latach; (D) Wskaźnik umiejętności pisania i czytania wśród osób w wieku 15 lat i więcej w %; (E) Ogólny wskaźnik skalaryzacji brutto dla wszystkich poziomów edukacji w %; (F) Realny PKB na głowę mieszkańca według PPP USD; (G) Wskaźnik rozwoju społecznego (HDI); (H) Różnica w rankingach: pozycja kraju według PKB minus pozycja według HDI.

Źródło: UNDP 2004.

Literatura

- AIG/Agora S.A (2002), *Praca dla Młodych*, Warszawa.
- AIG/Agora S.A (2003), *Młodzi w Pracy*, Warszawa.
- Allmendinger J., Leibfried S. (2002), Education and Welfare State, in: G. Burkart /J. Wolf (eds.) – *Lebenszeiten. Erkundungen zur Soziologie der Generationen. Martin Kohli zum 60. Geburtstag*, Leske & Budrich, Opladen.
- Andersen, S.K. (2002), *Dialog Społeczny a Europejskie tradycje państwowe*. Phare PL 2000, działanie 1.2. e, czerwiec.
- Andrews, E.S., Hoopengarden, T.(1999)- *Disability and Work in Poland*, Bank Światowy, Warszawa.
- Anioł W. (2002), Globalizacja – nowe wymiary konfliktu społecznego, *Polityka Społeczna* 2002, nr 10.
- ARC Rynek i Opinia (2003), *Co myślą i czego pragną polskie kobiety*, komunikat z badania Kobiety 2002/2003, Warszawa.
- Auer P. (2000), *Employment revival in Europe. Labour market success in Austria, Denmark, Ireland and the Netherlands*, ILO, Geneva.
- Auer P., Cazes S. (2002), *Employment stability in an age of flexibility. Evidence from industrialized countries*, ILO, Geneva.
- Auer P., Cazes S. (2002a), Transitional labour market and employment stability, w: H. Mosley, J. O'Reilly, K. Schomann (eds.), *Labour Markets, Gender and Institutional Change: Essays in Honour of Gunther Schmid*, Edward Elgar, Cheltenham.
- Augusztinowicz M. (2002), Issues in Pension System Design, *International Social Security Review*, vol. 55, No. 1, January-March.
- Balcerzak-Paradowska, B. (red.) (2001), *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy, Rzeczywistość lat 1990-1999*, IpiSS, Warszawa.
- Balcerzak-Paradowska, B. (2002), *Czy uprawnienia pracownicze sprzyjają zatrudnieniu kobiet?*, www.ipiss.com.pl/polspo/konferencja2002/balcerzak.doc
- Balcerzak-Paradowska B. (red.) (2003), *Praca kobiet w sektorze prywatnym*, IpiSS, Warszawa.
- Balcerzak-Paradowska B. (2003a), Firma przyjazna rodzinie, w: S. Borkowska (red.) *Programy praca- życie a efektywność firmy*, IpiSS, Warszawa.
- Ballantine J.H. (1983), *The Sociology of Education. A Systematic Analysis*, Prentice-Hall, New Jersey.
- Bank Światowy (2001), *Polska – Funkcjonowanie rynków pracy, ziemi i środków finansowych: szanse i ograniczenia dla restrukturyzacji sektora rolnego*, Studium Krajowe.
- Bank Światowy (2004), *Wzrost, zatrudnienie i standardy życia w Polsce doby akcesji (Growth, Employment and Living Standards in Pre – Accession Poland)*, Biuro Banku Światowego w Polsce, Report No 282333 -POL, Warszawa.
- Baran A. (2004), Wpływ czynników demograficznych, społecznych i ekonomicznych na popyt społeczny na edukację, *Polityka społeczna*, Nr 4 (w druku), Warszawa.
- Barczyński A. (2001), *Zakłady pracy chronionej w polskim systemie rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych (Sheltered Enterprises in Polish System of Vocational Rehabilitation of Disabled Persons)*, KIG-R, Warszawa.
- Barr N. (2001), *The Welfare State as Piggy Bank. Information, Risk, Uncertainty, and the Role of the State*, Oxford University Press, Oxford.
- Bednarski M., Kryńska E., Kubiak P., Kucharski L., Kwiatkowski E., Sobocka-Szczapa H., Suchecki B. (2002), *Labour market flexibility in the wake of EU accession*, Uniwersytet Łódzki, IpiSS, Warszawa.
- Bednarski M., Machol-Zajda L. (2002), *Realokacja zasobów pracy jako czynnik wprowadzania nowych technik informatycznych*, Materiały na konferencję naukową, 1-2 VI 2002 Łódź.
- Bednarski M., Machol-Zajda L. (2003), *Telepraca*, Raport z badań w ramach projektu „Elastyczność popytu na pracę w Polsce. Analiza i metody stymulacji”, maszynopis.
- Bednarski M., Wratny J. (2000), *Porozumienia socjalne związane z prywatyzacją przedsiębiorstw państwowych. Fenomen społeczny i prawny*, IpiSS, Warszawa.

- Belorgey J.M. (2002), Can Social Protection Respond to the Challenges of Precarious Jobs, Better Access to Employment and Equitable and Universal Decent Standards of Living? Lessons from the French Experience, w: H. Sarfati/ G. Bonoli (2002) *Labour Market and Social Protection Reforms in International Perspective. Parallel or Converging Tracks?*, International Social Security Association, Ashgate, Aldershot.
- Beskid L. (1996), Bezrobocie kobiet, w: J. Sikorska (red.), *Kobiety i ich mężowie. Studium porównawcze*, IFiS PAN, Warszawa.
- Bialecki, I./Haman, J. (2002), *Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD/PI-SA. Wyniki polskie – Raport z badań*, Fundacja Res Publica, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa.
- Bialecki, I./Sikorska, J. (1998), *Wykształcenie i rynek*, TEPIS, Warszawa.
- Blanchard, O./Katz, L. F. (1997), What we know and what we don't know about the natural rate of unemployment, *Journal of Economic Perspectives*, Winter 11 (1).
- Boni, M. (2003), Decentralisation: what difference does it make?, referat na konferencję na temat: *Decentralisation of employment policies and new forms of governance: tackling the challenge of accountability*, OECD i MGPIPS, Warszawa.
- Booth, A.L. (1995), *The Economics of the Trade Union*, Cambridge University Press.
- Borkowska, S. (2001), *Rynek pracy w okresie przedakcesyjnym. Czy bliżej UE?*, PTE, Warszawa.
- Borkowska, S. (red.) (2002), *Rynek pracy wobec integracji z Unią Europejską*, IPiSS, Warszawa.
- Borzaga, C./Santuari, A. (2000), *Social Enterprises in Italy. The Experience of Social Cooperatives*, University of Trento.
- Borzaga, C./Defourny, J. (ed.) (2001), *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge.
- Bowers, E./Sonnet, A./Bardone, L. (2002), *Giving Young People a Good Start: The Experience of OECD Countries*, OECD, Paris.
- Bruecker H. (2001) Die Folgen der Freizuegigkeit fuer die Ost – West – Migration. Schlussfolgerungen aus einer Zeitreihenanalyse der Migration nach Deutschland, 1967–1998, w: *Beiheft der Konjunkturpolitik* No 52.
- Buchner-Jeziorska, A. (1996), *Oczekiwania pracodawców wobec absolwentów wyższych uczelni*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1996.
- Budnikowski, T. (2002), *Bezrobocie na świecie i w Polsce*, Instytut Zachodni, Poznań.
- Budrowska, B./Duch, D./Titkow, A. (2003), *Szklany sufit: bariery i ograniczenia karier polskich kobiet*, Raport z badań jakościowych, Instytut Spraw publicznych, Warszawa.
- Bzowska, A (2002), Przemiany niemieckiego państwa socjalnego w kontekście globalizacji, *Polityka Społeczna* 2002, nr 10.
- Carley, M. (2002), *Industrial Relations in the EU Member States and Candidate Countries*, European Foundation, Dublin.
- Cavalle, C./Preface, W. (1998), *Job Creation. The Role of Labor Market Institutions*, J. Gual (ed.), Edward Elgar, Cheltenham.
- Cazes, S./Nesporova, A. (2001), Labour market flexibility in the transition countries: How much is too much?, w: *International Labour Review*, vol. 140, No 3.
- CBOS (1997), *Kobiety o podziale obowiązków domowych w rodzinie*, Komunikat z badań, Warszawa.
- CBOS (2001), *Emerytów portret własny*, Komunikat z badań, Warszawa.
- CBOS (2002), *Do czego przygotowują absolwentów polskie szkoły średnie?* Komunikat z badań, Warszawa.
- CBOS (2002a), *Opinie o wieku emerytalnym kobiet i mężczyzn*, Komunikat z badań, Warszawa.
- CBOS (2002b), *Praca zarobkowa emerytów i rencistów a problem bezrobocia*, Komunikat z badań, Warszawa.
- CBOS (2003), *Raport z Badań: Związki Zawodowe: Liczebność, Skład, Postawy*, Warszawa, marzec.
- CBOS (2003a), *Szklany sufit*, Wyniki badania sondażowego, Warszawa.
- Cechnicki, A./Kaszyński H. (2000)- *Program rehabilitacji zawodowej i pracy dla osób chorych na schizofrenię – rozwiązania krakowskie*, *Postępy Psychiatrii i Neurologi*, nr 9.
- Centralna Komisja Egzaminacyjna (2002), *Egzamin gimnazjalny 2002. Sprawozdanie*, sierpień 2002, Warszawa.
- Centralna Komisja Egzaminacyjna (2003), *Egzamin gimnazjalny 2003. Sprawozdanie*, lipiec 2003, Warszawa.
- Chaplin, H./Milczarek, D. (2003), Dywersyfikacja działalności ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce. Wyniki badań w województwie podlaskim, podkarpackim i dolnośląskim, *Wiś*

- i Rolnictwo*, 4 (121)/2003.
- Chmiel, J. (2002), *Statystyka mikroprzedsiębiorstw w latach 1993–2000*, w: E. Balcerowicz (red.) *Mikroprzedsiębiorstwa. Sytuacja ekonomiczna, finansowanie, właściciele*, CASE, Warszawa.
- Chobot, A. (1998), *Czas pracy po nowelizacji kodeksu pracy*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Cichomski, B./ Jerzyński, T./ Zieliński, M. (2002)- *Polskie Generalne Sondaże Społeczne*, Instytut Studiów Społecznych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Concialdi, P. (2000), *Demography, the Labour Market and Competitiveness*, w: G. Hughes, J. Stewart (ed), *Pensions in the European Union: Adapting to Economic and Social Change*, Kluwer, Boston i in.
- Controller and Auditor General (2002), *The New Deal for Young People*, Report ordered by the House of Commons, Session 2001-2002, 28 February, London
- Corman, M. (2001), *The Social Enterprise. A Comparative Perspective*, Trento, December 13-15, 2001.
- Cox, T./Griffiths, A.J./Rial-Gonzalez, E. (2000), *Research on work-related stress*, European Agency for Safety and Health at Work, Luxembourg.
- CSO (2002), *Poland quarterly statistics 2002*, GUS, Warsaw.
- Daveri, F./ Tabellini, G. (2000), *Unemployment, growth and taxation in industrial countries*, *Economic Policy*, Vol. 15, April.
- Derczynski, W. (1997), *Pozycja społeczna, poczucie tożsamości klasowej i wzorce awansu społecznego*, w: M. Falkowska (red.) *O stylach życia Polaków*, CBOS, Warszawa.
- Dietvorst, G.J.B. (2002), *Early and Later Retirement Simultaneously: the Trend of the Future?*, w H. Sarfati/G. Bonoli (2002), *Labour Market and Social Protection Reforms in International Perspective. Parallel or Converging Tracks?*, International Social Security Association, Ashgate, Aldershot.
- Disney, R./Whitehouse, E. (1999), *Pension Plans and Retirement Incentives*, Social Protection Discussion Paper No. 9924, The Pension Reform Primer, The World Bank, Waszyngton DC.
- Domanski, H. (2000), *Wzrost merytokracji i nierówności szans*, w: H. Domanski/N. Ostrowska/ A. Rychard (red.), *Jak żyją Polacy*, IFiS PAN, Warszawa.
- Dörner, K. (red.) (1998), *Ende der Veranstaltung. Anfänge der Chronisch-Kranken-Psychiatrie*, Gütersloh, Verlag Jakob van Hoddis.
- Drogosz-Zabłocka, E. (2002), *Współpraca szkół i przedsiębiorstw – zasady, formy i zakres współpracy*, w: U. Jeruszka (red.) *Optymalizacja kształcenia zawodowego z punktu widzenia potrzeb rynku pracy*, IPiSS, Warszawa.
- Drogosz-Zabłocka, E./Piwowarski, R. (2002), *Upowszechnianie szkoły maturalnej – polityka i praktyka edukacyjna*, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego UW, Warszawa.
- European Commission (1996), *Guidance on Risk Assessment at Work*, Brussels.
- European Commission (1997), *Joint Employment Report 1997*, Directorate-General V, Brussels.
- European Commission (1999), *Common Indicators for Monitoring the Employment Guidelines*, Directorate-General V, Brussels.
- European Commission (2000), *Benchmarking Employment Policies for People with Disabilities*, Brussels.
- European Commission (2001), *Joint Report on Social Inclusion*, Brussels.
- European Commission (2001a), *Supporting national strategies for safe and sustainable pensions through an integrated approach*, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee. COM (2001) 362.
- European Commission (2001b), *White Paper on European Governance*, Brussels.
- European Commission (2002), *Employment in Europe 2002. Recent trends and prospects*, Brussels
- European Commission (2002a), *Taking stock of five years of the European employment strategy*, Brussels.
- European Commission (2003), *Employment in Europe 2003. Recent trends and prospects*, Brussels
- European Employment Observatory (2003), *Increasing the Effectiveness of the Youth Employment Guarantee Law (JWG)*, [RTF bookmark start: _Hlt62035901][RTF bookmark end: _Hlt62035901].
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (1996), *Second European Survey on Working Conditions 1995*, Dublin.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2001), *Third European Survey on Working Conditions 2000*, Dublin.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2002), *Quality of*

- women's work and employment. *Tools for change*, Foundation Paper, Nr 3, December, Dublin.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2002a), *Temporary agency work in the European Union*, Dublin.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2003), *A new organization of time over working life*, Dublin.
- Eurostat (2002), *Employment and Labour Market in Central European countries*, No1 Luxembourg.
- EURYDICE (1994), *La lutte contre léchec scolaire: un défi pour la construction européenne*, Brussels, Luxembourg.
- EURYDICE (2002), Brussels.
- FDPA – Fundacja Na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (2002), *Polska Wieś, Raport o stanie wsi*, Warszawa.
- Firlit-Fesnak, G. (1996), *Rodzina Polska w warunkach zmiany systemowej na tle krajów europejskich*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.
- Florek, L. (2003), Ochrona miejsc pracy, w: *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*, Nr 3-4 /2003.
- Frenkel, I. (2003), *Ludność, zatrudnienie i bezrobocie na wsi. Dekada przemian*, IRWiR, PAN, Warszawa.
- Frieske, K. (2001), *Modele zbiorowych stosunków pracy a zdolność gospodarki do tworzenia nowych miejsc pracy*, IPiSS Opracowania PCZ, Warszawa.
- Frieske, K./Machol-Zajda, L./Zalewski, D. (1996), Rady Zatrudnienia – funkcje i efektywność. Studium ewaluacyjne, w: M. Bednarski (red.) *Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu w Polsce*, IPiSS, Warszawa.
- Funck, B./Pizzati, L. (ed.) (2002), *Labor, Employment and Social Policies in the EU Enlargement Process*, The World Bank, Washington D. C.
- Gardawski, J. (2000), Robotnicy przemysłowi po pierwszej dekadzie transformacji: ciągłość i zmiana, w: H. Domanski/N. Ostrowska/A. Rychard (red.) *Jak żyją Polacy*, IFiS PAN, Warszawa.
- Gardawski, J. (2003), *Konfliktowy pluralizm polskich związków zawodowych*, Fundacja im. Friedricha Eberta, Warszawa.
- Gawrońska-Nowak, B./Grochowalska, J./Kubiak, P. (2002), Wpływ poziomu wykształcenia na pozycję absolwenta na świętokrzyskim rynku pracy, w *Aktualne problemy demograficzne i szanse rozwoju społeczno – gospodarczego województw Polski Południowo – Wschodniej*, Urząd Statystyczny, Kielce.
- Gawrońska - Nowak, B./Grochowalska, J./Kubiak, P./Zarzycka, A. (2001), *Szanse i zagrożenia ludzi młodych na świętokrzyskim rynku pracy*, Kielce.
- Gawrońska-Nowak, B./Jura, J./Zarzycka, A. (2003), *Bariery napotymane przez kobiety wiejskie i z małych miejscowości w korzystaniu z przysługujących im praw*, Raport z badań na zlecenie Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, Warszawa.
- Gazier, B. (2002), Transitional labour markets and scarcity: a preliminary analysis, w: H. Mosley, J. O'Reilly, K. Schomann (eds.) *Labour Markets, Gender and Institutional Change: Essays in Honour of Gunther Schmid*, Edward Elgar, Cheltenham.
- Głowacka, B./Pilch, T. (red.) (2001), *Dzieci gorszych szans*, Materiały z seminarium naukowego V Forum Przyjaciół Dzieci Ulicy, Polska Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, 19-20 marca 2001, Warszawa.
- Godfrey, M. (2003), *Youth Employment Policy in Developing and Transition Countries – Prevention as well as Cure*.
- Golinowska, S. (1999), *Warunki tworzenia pracy*, Raporty CASE Nr 31, Warszawa.
- Golinowska, S. (red.) (2001), *Zabezpieczenie społeczne inwalidów w Polsce i w innych krajach (Social security of disabled people in Poland and other countries)*, MPiPS- CASE, Warszawa.
- Golinowska, S. (2003), *Social Inclusion of Disabled Persons in Poland – Effectiveness of Institutional Actions*, Research Project of the European Commission, Employment and Social Affairs Directorate, memo.
- Golinowska S. (red.) (2004), *Popyt na pracę cudzoziemców. Polska i sąsiedzi*. IPiSS, Warszawa.
- Golinowska, S./Marek, E./Rajkiewicz, A. (1998), Procesy migracyjne w latach 1990-1995. Synteza badań, w: Golinowska S. (red.) *Rozwój ekonomiczny regionów. Rynek pracy. Procesy migracyjne. Polska, Czechy Niemcy*, IPiSS, Warszawa.
- Golinowska, S./Piętka, K. (2002), Invalidity Pensions: Trends and Policies in Poland, in: Ch. Prinz (ed.) *European Disability Pension Policies. 11 Country Trends 1970 – 2002*, Ashgate, Aldershot

- Brookfield – Singapore –Sydney.
- Golinowska, S./Radziwiłł, A./Sobolewski, M./Walewski, M. (2003), *Lokalny rynek pracy w Łomży i w powiecie łomżyńskim*, CASE, Warszawa
- Golinowska, S./Walewski, M. (red.) (2000), *Tworzenie zatrudnienia a restrukturyzacja ekonomiczna*, CASE, Warszawa
- Góra, M. (2003), *System emerytalny*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Gorzelał, G./Jałowicki, B. (red.) (1998), *Koniunktura gospodarcza i mobilizacja społeczna w gminach*, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego UW, Warszawa.
- Grootings, P. (1995), Structural and organisational arrangements of vocational education and training in response to the changing of the labour market, in: OECD – *Education Reform in Relation to the Needs of the Labour Market*, OECD Working Paper No 93, Paris.
- GUS (1995), *Szara strefa gospodarki (wybrane problemy)* (1995), *Studia i Prace. Z Prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych, ZBSE GUS i PAN*, Warszawa.
- GUS (1995a), *Rocznik Statystyczny 1995*, Warszawa.
- GUS (1996), *Stan zdrowia ludności w 1996 r.*, Warszawa.
- GUS (1996a), *Rocznik Statystyczny 1996*, Warszawa.
- GUS (1997), *Rocznik Statystyczny 1997*, Warszawa.
- GUS (1998), *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 1998*, Warszawa.
- GUS (1998a), *Sfera ubóstwa w Polsce (w świetle badań gospodarstw domowych 1997)*, Warszawa.
- GUS (1999), *Praca nierejestrowana w Polsce w 1998 roku*, Raporty Problemowe, Warszawa.
- GUS (2001), *Popyt na pracę w 2000 roku*, Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa.
- GUS (2001a), *Rocznik Statystyczny 2001*, Warszawa.
- GUS (2001b), *Rocznik Statystyczny Pracy 2001*, Warszawa.
- GUS (2001c), *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2001*, Warszawa.
- GUS (2002), *Rocznik Demograficzny 2002*, Warszawa.
- GUS (2002a), *Rocznik Statystyczny RP 2002*, Warszawa.
- GUS (2002b), *Rocznik Statystyczny Województw 2002*, Warszawa.
- GUS (2002c), *Szkoły wyższe i ich finanse w 2001 r.*, Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa.
- GUS (2002d), *Trwanie życia w 2001 r.*, Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa.
- GUS (2002e), *Warunki życia ludności w 2001r.*, Warszawa.
- GUS (2003), *Oświata i wychowanie w roku 2002/2003*, seria Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa.
- GUS (2003a), *Pracujący w gospodarce narodowej w 2002 r.*, Warszawa.
- GUS (2003b), *Raport z wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002*, Warszawa.
- GUS (2003c), *Raport z wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2000*, Warszawa.
- GUS (2003d), *Rocznik Statystyczny RP 2003*, Warszawa.
- GUS (2003e), *Szkoły wyższe i ich finanse w 2002 r.*, seria Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa.
- GUS (2003f), *Warunki życia ludności w 2002 r.*, Warszawa.
- GUS-BAEL (1999), *Aktywność ekonomiczna ludności Polski w 1998*, Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa.
- GUS-BAEL (2002), *Aktywność ekonomiczna ludności Polski w latach 1992-2001*, Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa.
- GUS-BAEL (2002a), *Aktywność zawodowa i bezrobocie w Polsce w IV kwartale 2001 r.*, Warszawa
- GUS-BAEL (2003), *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. IV kwartał 2002*, Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa.
- Guz, S. (1996), *Edukacja przedszkolna w okresie przemian*, WSP, Warszawa.
- Hałasiewicz, A. (red.) (2000), *Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich*, z serii: *Prawo Rolne Unii Europejskiej a Polski Sektor Rolny*, FAPA, Warszawa.
- Halik, J. (red.) (2002), *Starzy ludzie w Polsce*, ISP, Warszawa.
- Hintz, A. (2002), *Realizacja zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w zatrudnieniu w Polsce – zmiany po wejściu w życie nowelizacji Kodeksu Pracy*, Główny Inspektor Pracy, Hintz. doc.
- Hoenekopp, E. (2003), *Neue Zuwanderung aus dem Osten. Szenarien fuer die Zuwanderung und Integration*. Akademie fuer Migration und Integration, Otto Benecke Stiftung e. V., Bonn.
- Holzer, J.Z. (1994), *Demografia*, PWE, Warszawa.
- Hucker, H. (1994), *The Organization of Labour Market Delivery in the European Union*

- I.A.S. (1998), *Benchmarking Labour Market Performances and Policies*, Proceedings of the Joint Employment Observatory Conference, Berlin.
- IBnGR – Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową (2003)- *Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej UE na rolnictwo w regionach polski*, Gdańsk.
- ICLEI – The International Council for Local Environmental Initiatives (2001)- *Local Action Planning for Employment*, A Manual for Practitioners, Freiburg.
- IER – Institute for Employment Research (2001)- *Projections of Occupations and Qualifications 2000/2001*, University of Warwick.
- Ilmarinen, J. (1999), *Ageing workers in the European Union – Status and promotion of work ability, employability and employment*. FIOH- Finnish Institute of Occupational Health, Ministry of Social Affairs and Health, Ministry of Labour, Helsinki.
- ILO (1995), *Employment prospects for disabled people in transition countries. Guidelines on active training and employment policies for disabled people in central and Eastern Europe*, Geneva.
- ILO (1998), *Constitution of the International Labour Organisation*, ILO, Geneva.
- ILO (1999), *Decent work*, Report of the Director-General, International Labour Conference, 87th Session, Geneva.
- ILO (2000), *Decent work in Europe and Central Asia. ILO activities 1995 – 2000*, Geneva.
- ILO (2001), *Reducing the decent work deficit: A global challenge*, Report of the Director-General, International Labour Conference, 89th Session, Geneva.
- ILO (2002), *Reforming Worker Protections: Disability Pensions in Transformation*, E. Fultz and M. Ruck (eds.), Central and Eastern European Team, Budapest.
- ILO (2002a), *Une société sans exclusion pour une population vieillissante: La question d'emploi et de la protection sociale*. Second World Assembly on Ageing, Madrid, 8-12 April 2002.
- ILO (2003), *Decent Work for Young People. The Youth Employment Network*.
- ILO (2003a), *Towards a Global Alliance for Youth Employment – the next five steps*.
- ILO (2003b), *Working Out of Poverty*, Report Of The Director-General, International Labour Conference, 91st Session, Geneva, (<http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc91/pdf/rep-i-a.pdf>).
- IRWiR – Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa (2003), *Spoteczne, gospodarcze i legislacyjne problemy wsi i rolnictwa w okresie poprzedzającym przystąpienie Polski do Unii Europejskiej*, Ekspertyza dla Prezydenta Rzeczypospolitej, PAN.
- Jeruszka, U. (red.) (2000), *Efektywność kształcenia zawodowego*, IPiSS, Warszawa.
- Jordan, B./Duevell, F. (2002), *Irregular Migration: The Dilemmas of Transnational Mobility*, Edward Elgar Pub., Cheltenham UK/Northampton, MA, USA.
- Jorgensen, N. (2000), *Work, Leisure and Economic Life*, Hodder & Stoughton, London.
- Kabaj, M. (1996), *Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych oraz Trójstronne Umowy Szkoleniowe*, IPiSS, Warszawa.
- Kałaska, M./Kastrubiec, S./Witkowski, J. (1996), *Praca nierejestrowana w Polsce w 1995 roku*, praca zbiorowa, GUS, Raporty Problemowe, Warszawa.
- Kamińska, K. (2003), *Upowszechnienie edukacji przedszkolnej w Polsce – stan i prognozy na przyszłość*, w: M. Zahorska (red.) *Edukacja przedszkolna w Polsce – szanse i zagrożenia*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Karpiński, A./Paradysz, S. (1999), *Szacunek zapotrzebowania na główne grupy zawodów do roku 2010*, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa.
- Karpiński, A./Paradysz, S./Penconek, B. (2002), *Projekcja zatrudnienia i zapotrzebowania na główne grupy zawodów do roku 2005 w świetle aktualnej sytuacji na rynku pracy*, maszynopis.
- Kaszyński, H. /Cechnicki, A. (2003), *Praca i rehabilitacja zawodowa osób chorujących psychicznie*, maszynopis, Kraków.
- Kędzia, B. B./Świder, K. (2003), *Zagadnienie kultury bezpieczeństwa w systemie oświaty*, Bezpieczeństwo Pracy Nr 1.
- Koradecka, D. (2002), *Bezpieczne i zdrowe miejsca pracy – szanse i zagrożenia związane z wdrażaniem dyrektyw EU w zakresie BHP*, *Polityka Społeczna*, No. 11-12.
- Koradecka, D. (2002a), *Rola badań naukowych w skutecznym wdrażaniu w Polsce dyrektyw Wspólnot Europejskich w zakresie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia pracowników*, *Bezpieczeństwo Pracy* Nr 7-9.
- Korczyńska J. (2002), *Sezonowe wyjazdy zarobkowe Polaków – koszty i korzyści w wymiarze indywidualnym*, rozprawa doktorska, WDiNP UW, Warszawa.
- Kostrubiec, S. (1999), *Źródła danych informacji oraz metody szacowania szarej strefy w gospo-*

- darce, w: GUS (1999), *Praca nierejestowana w Polsce w 1998 roku*, Raporty Problemowe, Warszawa.
- Kotowska, I. (1997), Równość kobiet i mężczyzn na rynku pracy, w: R. Siemieńska (red.), *Wokół problemów zawodowych równouprawnienia kobiet i mężczyzn*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Kowaleski, J. T. (2000), Mobilność przestrzenna, w: E. Kryńska (red.) *Mobilność zasobów pracy. Analiza i metody stymulacji*, IPiSS, Warszawa.
- Kozek, W. (1998), Układy zbiorowe pracy jako nowa instytucja społeczna w sektorze prywatnym, w: W. Kozek/J. Kulpińska (red.), *Zbiorowe stosunki pracy w Polsce. Obraz zmian*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Kozek, W. (1999), Negocjacje jako część polskiej kultury przemysłowej, *Polityka Społeczna* No. 2
- Kozek, W. (2003), Problem aktywnego przywództwa związkowego, w: W. Kozek, *Instytucjonalizacja stosunków pracy w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Kozek, W. (2003a), Regulacje rynku pracy i modele stosunków pracy, w: K. W. Frieske (red.), *Deregulacja polskiego rynku pracy*, IPiSS, Warszawa.
- Kryńska, E. (1996), *Segmentacja rynku pracy. Podstawy teoretyczne i analiza statystyczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kryńska, E. (red.) (1999), *Rynek pracy w wybranych krajach. Metody przeciwdziałania bezrobociu* IPiSS, Warszawa.
- Kucha, R. (2001), Wychowanie przedszkolne w polityce edukacyjnej krajów Unii Europejskiej, w: S. Guz (red.) *Edukacja przedszkolna na przełomie tysiącleci. Wybrane zagadnienia*, WSP, Warszawa.
- Kukulak-Dolata, I. (2000), Mobilność międzyzakładowa, w: E. Kryńska (red.) *Mobilność zasobów pracy. Analiza i metody stymulacji*, IPiSS, Warszawa.
- Kulpińska, J. (2002), Robotnicy – fakty i mity, w: J. Mariński (red.) *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, WAM, Kraków.
- KUP (2002), *Informacja o realizacji I etapu – IV edycji krajowego programu zatrudnienia absolwentów 'Absolwent 2001'*, Warszawa.
- Kwiatkowski, E./Roszkowska, S./Tokarski, T. (2003), *Granice wzrostu bezzatrudnieniowego w Europie i krajach WNP*, maszynopis.
- Kwieciński, Z. (2002), *Wykluczanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.
- Layard, R./Nickell, S./Jackmanr (1991), *Unemployment. Macroeconomic Performance and the Labour Market*, Oxford University Press, Oxford.
- Lazar, I./Darlington, R. (1982), The lasting effects of early education: a report from the Consortium for Longitudinal Studies, *Journal of the Society for Research in Child Development*, No. 47.
- Leś, E. (2003), Europejskie doświadczenia w sprawie przedsiębiorczości społecznej na przykładzie Włoch i Finlandii, w: E. Leś (red.), *Pomoc społeczna. Od klientyzmu do partycypacji*, Wydawnictwo ASPRA-JR, Warszawa.
- Leś, E. (2003a), Koncepcje przedsiębiorczości społecznej, w: E. Leś/S. Nałęcz *Nowe inicjatywy społeczno-ekonomiczne organizacji obywatelskich w Polsce w dziedzinie ograniczania bezrobocia grup zagrożonych wykluczeniem społecznym*, Raport z badań. Pracownia Badań Organizacji Non-Profit, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa.
- Leś, E./Nałęcz, S./Mazur-Barańska, A. (2001), *Europejski Fundusz Społeczny. Szansa i Wyzwanie dla Polski*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.
- Lipiński, E. (1969), *Karol Marks i zagadnienia współczesności*, PWE, Warszawa.
- Lisowska, E. (1996), Udział kobiet w rozwoju sektora prywatnego w Polsce – motywacje i bariery, *Kobieta i Biznes* nr 2-3/1996.
- Lisowska, E. (2001), Przedsiębiorczość kobiet w Polsce na tle krajów Europy Środkowej i Wschodniej, *Monografie i Opracowania*, nr 494, SGH, Warszawa.
- Madsen, K. (2002), *The Danish Model of „Flexicurity” – A Paradise with some Snakes*, Departament of Political Science University of Copenhagen, May 2002.
- Majewski, T. (2002), *Systemy zatrudnienia osób niepełnosprawnych w państwach członkowskich Unii Europejskiej* (System of Employment of Disabled Persons in EU Countries), KIG-R, Warszawa.
- Marody, M. (2000), *Między rynkiem a etatem*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa.
- Matey-Tyrowicz, M. (2003), Nietypowe formy zatrudnienia – dyrektywy i praktyka UE, w: K. Frieske (red.) – *Deregulacja polskiego rynku pracy*, IPiSS, Warszawa .

- Meldgaard, O. (2003)- Programy socjalno-edukacyjne w Danii, w: E. Leś (red.) *Pomoc społeczna. Od klientyzmu do partycypacji*, Wydawnictwo ASPRA-JR, Warszawa.
- MENiS – Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu (2003) – *Strategia państwa dla młodzieży na lata 2003-2012*, Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 19 sierpnia 2003 r., Warszawa.
- MENiS (2003a) – *Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do 2010 r.*, Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 8 lipca 2003, Warszawa.
- MGPiPS- Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej (2002), *Pierwsza Praca program aktywizacji zawodowej absolwentów*, styczeń, Warszawa.
- MGPiPS (2002a), *Wspólna ocena założeń polskiej polityki zatrudnienia*, Warszawa.
- MGPiPS (2003), *Informacja o realizacji programu aktywizacji zawodowej absolwentów Pierwsza Praca w roku 2002*, luty, Warszawa.
- MGPiPS (2003a), *Ocena stanu bezpieczeństwa i higieny pracy w 2002 roku*, Warszawa.
- Mikuta, B. (2000), *Studia nad wartością pracy domowej w mieście i na wsi ze szczególnym uwzględnieniem realizacji funkcji żywieniowej*, praca doktorska, SGGW, Warszawa.
- Milczarek, A., D. (2002), Privatization as a Process of Institutional Change. The Case of State Farms in Poland”, w serii *Institutional Change in Agriculture and Natural Resources*, Volume 11, Aachen. Shaker Publisher.
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (2000), *Narodowy Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia na lata 2000-2001*, Warszawa.
- Minkiewicz, B./Szapiro, T. (red.) (2001), *Biogramy edukacyjne*, SGH, Warszawa.
- MISSOC (2002), *Social protection in the Member States of the European Union*, Situation on January 1st 2002 and evolution, European Commission. Directorate-General Employment, Industrial Relations and Social Affairs, EUROSTAT: 2).
- Molęda-Zdziech, M. (2003), Lobbing jako metoda działania i realizacji interesów pracodawców – na przykładzie Business Centre Club, w: W. Kozek – *Instytucjonalizacja stosunków pracy w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Morawski, W. (2003), Niepewność w świecie pracy, w: K. Doktor/K. Konecki/ W. Warzywoda-Kruszyska (red.), *Praca – Gospodarka – Społeczeństwo*, UŁ, Łódź.
- MRiRW (2003), *Informacja o realizacji programu SAPARD na dzień 30 kwietnia 2003*, Departament Pomocy Przedakcesyjnej i Funduszy Strukturalnych, Warszawa, 6 maj
- MRiRW (2003a), *Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”*, projekt, Warszawa, luty 2003.
- Myles, J. (2002), A new social contract for the elderly?, w: G. Esping-Andersen *Why we need a New Welfare State*, Oxford University Press, New York.
- Nałęcz, S. (2003), Organizacje obywatelskie reintegrujące osoby dotknięte wykluczeniem społecznym, w: E. Leś/S. Nałęcz, *Nowe inicjatywy społeczno-ekonomiczne organizacji obywatelskich w Polsce w dziedzinie ograniczania bezrobocia grup zagrożonych wykluczeniem społecznym*, Raport z badań, Pracownia Badań Organizacji Non-Profit Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa.
- Nałęcz, S. (2003a), Potencjał organizacji zajmujących się pomocą w zatrudnieniu na podstawie wyników sprawozdań statystycznych za 2001 r., subraport, w: E. Leś/S. Nałęcz, *Nowe inicjatywy społeczno-ekonomiczne organizacji obywatelskich w Polsce w dziedzinie ograniczania bezrobocia grup zagrożonych wykluczeniem społecznym*. Raport z badań, Pracownia Badań Organizacji Non-Profit Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa.
- Nalepa, A. (1999), *Restrukturyzacja przedsiębiorstw. Zakres problematyki*, PWN, Warszawa.
- Narodowe Obserwatorium Kształcenia i Szkolenia Zawodowego (2003), *Raport 2002*, Biuro Koordynacji Kształcenia Kadr, Fundacja „Fundusz Współpracy”, Warszawa.
- NBP (2003), *Sytuacja finansowa banków w okresie styczeń- wrzesień 2003*. Synteza, Warszawa.
- Nesporova, A. (1999), *Employment and Labour Market Policies in Transition Economies*, ILO, Geneva.
- Nesporova, A. (2002), Unemployment in the Transition Economies, w: *UNECE– Economic Survey of Europe*, No. 2, New York and Geneva.
- Neumark, D. (ed.) (2000), *On the job: Is long-term employment a thing of the past?* Russell Sage Foundation, New York.
- Nickell, S./Quintini, G. (2002), The Recent Performance of the UK Labour Market, *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 18, No. 2.

- NIK– Najwyższa Izba Kontroli (2003), *Informacja o wynikach kontroli źródeł i wykorzystania środków Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich*, sierpień.
- O'Higgins, N. (2001), *Youth unemployment and employment policy. A global perspective*, ILO, Geneva.
- O'Reilly, A. (2003), *The Right to Decent Work of Persons with Disabilities*, ILO, Geneva.
- OECD (1990), *Employment Outlook*, Paris.
- OECD (1993), *Partnership: Key to Job Creation. Experience from OECD Countries*, OECD Publications, Paris.
- OECD (1996), *Lifelong Learning for All*, Paris.
- OECD (1998), *Education at a Glance*, OECD Indicators, Paris.
- OECD (1998a), *Maintaining Prosperity in an Ageing Society*, Paris.
- OECD (1999), *Decentralising Employment Policy. New Trends and Challenges*, Paris.
- OECD (2000), *OECD in Figures*, Paris.
- OECD (2000a), *Small and Medium Enterprise Outlook*, Paris.
- OECD (2001), *Economics and Finance of Lifelong Learning*, Paris.
- OECD (2001a), *Local Partnership for Better Governance*, Paris.
- OECD (2001b), *Social Expenditure Database 1985-1999*, Paris.
- OECD (2002), *Recent labour market developments and prospects*, Employment Outlook, Paris 2002.
- OECD (2002a), *Taxing Wages 2001-2002*, Paris.
- OECD (2003), *Managing Decentralisation: A New Role for Labour Market Policy*, Paris.
- OECD (2003a), *The Non-Profit Sector in a Changing Economy*, Paris.
- OECD (2003b), *Transforming Disability into Ability. Policies to Promote Work and Income Security for Disabled People*, Paris.
- OECD PISA (2001), *Knowledge and Skills for Life – First results from PISA 2000*, Paris.
- Ogrodzińska, T. (2003), Nie tylko przedszkole – alternatywne formy edukacji przedszkolnej, w: M. Zahorska (red.), *Edukacja przedszkolna w Polsce – szanse i zagrożenia*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Okólski, M. (1994), Migracje zagraniczne w Polsce w latach 1980-1989. Zarys problematyki badawczej, *Studia Demograficzne*, nr 3 (117), Warszawa.
- Open Society Institute (2002)- *Monitoring the EU Accession Process: Equal Opportunities for Women and Men*, Budapest.
- Orłowski, W.M. (2000), *Zrozumieć Negocjacje, Debata, Przeciw stereotypom. Rozszerzenie Unii Europejskiej o Polskę*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Wydanie I, Warszawa, maj.
- Ostrowska, A./Sikorska, J. (2001), Wymiary marginalizacji osób niepełnosprawnych (lata 1993 i 1999), (Dimensions of Social Exclusion of Disabled Persons (Years 1993 and 1999)) w: *Problemy Polityki Społecznej*, No. 3.
- Ostrowska, A./Sikorska, J./Gąciarz, B. (2001), *Osoby niepełnosprawne w Polsce w latach dziewięćdziesiątych* (Disabled Persons in Poland in the '90), Instytut Spraw Publicznych, Warszawa
- Paci, P. (2002), *Gender in Transition*, The World Bank, Washington D.C.
- PIP – Państwowa Inspekcja Pracy (2002), *Ocena przestrzegania przepisów prawa pracy w małych zakładach zatrudniających do 20 pracowników*, maszynopis.
- PIP – Państwowa Inspekcja Pracy (2002a), *Raport: Przestrzeganie przepisów prawa pracy w supermarketach i innych placówkach handlowych*.
- PFRON (1998), *Postawy pracodawców z otwartego rynku pracy wobec zatrudniania osób niepełnosprawnych oraz istniejących rozwiązań prawnych dotyczących zatrudniania tej grupy osób* (Attitudes of Employers from the open labour market towards the employment of disabled persons and existing legal solutions regarding the employment of this group of people), Warszawa.
- Piechowski, A. (2003), Spółdzielczość i ekonomia społeczna w rozwoju lokalnym i regionalnym, w: E. Puchnarewicz *Organizacje pozarządowe w krajach rozwijających się i w Europie Wschodniej* Instytut Krajów Rozwijających się UW, Warszawa.
- Pilch, T. (1999), *Spory o szkołę. Pomiędzy tradycją a wyzwaniem współczesności*, „Żak”, Warszawa.
- Piore, M.J. (1979), *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Pissarides, C.A. (2001), Employment protection, w: *Labour Economics*, Vol. 8 No. 2.
- Piwoński, R. (2002), Infrastruktura oświaty, w: *Zmiany w systemie oświaty. Wyniki badań empirycznych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

- Plaża, S. (1998), *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. II, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków.
- Polskie Forum Strategii Lizbońskiej (2003), *Biała księga, Nowy model społeczny*, Część VI, Gdańsk-Warszawa.
- Pomerantz, M. (2003), *Social Entrepreneurship in the Northwest*, referat przedstawiony podczas Annual Conference on Social Entrepreneurship, January 22-23, Hilton Head, S.C.
- Powiatowy Urząd Pracy w Poznaniu (2003) – *Raport o bezrobociu absolwentów szkół ponadpodstawowych Poznania i Powiatu Poznańskiego z roku szkolnego 2001/2002*, Poznań.
- Putkiewicz, E./Żytko, M. (2003), Znaczenie edukacji przedszkolnej na podstawie badań i doświadczeń międzynarodowych, w: *Edukacja przedszkolna w Polsce – szanse i zagrożenia*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Radziejowska, B. (2003)- *Polityka rolna UE a problemy polskiej wsi i rolnictwa*, Chrześcijańska Europa, Warszawa, 11 styczeń,
- Ratuszniak, M./Olejarz, T. (2003), Dochody i wydatki Funduszu Pracy w latach 1990- 2002, *Rynek Pracy*, nr 6.
- Reszke, I. (2001), Uwarunkowania feminizacji i biedy, *Kultura i społeczeństwo*, Warszawa, nr 2.
- Riboud, M./Sanchez-Paramo, C./Silva-Jauregui, C. (2001), *Does Euroclerosis Matter? Institutional Reform and Labour Market Performance in Central and Eastern European Countries in the 1990s*. The World Bank, Washington D.C.
- Robinson, P. (2000), Active Labour – Market Policies: A Case of Evidence-Based Policy-Making?, *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 16, No. 1.
- Rokicka, E./Starosta, P. (2000), Mobilność zawodowa i edukacyjna, w: E. Kryńska (red.) *Mobilność zasobów pracy. Analiza i metody stymulacji*, IPISS, Warszawa.
- Rościszewska-Woźniak, M. (2003), Standardy jakości edukacji przedszkolnej w: M. Zahorska (red.), *Edukacja przedszkolna w Polsce – szanse i zagrożenia*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Rosiński, P. (2004), *Stowarzyszenie WAMA-COOP*, folder informacyjny, Olsztyn.
- Rutkowski, J. (2002), Rynek pracy w Polsce: percepcja i rzeczywistość, w: M. Marody (red.), *Wymiary życia społecznego*, Scholar, Warszawa.
- Rychłowski, W. (1999), Możliwości i ograniczenia prawnej regulacji konfliktu w warunkach polskich, *Polityka Społeczna*, Nr 2, IPIPS, Warszawa.
- Rządowa Rada Ludnościowa (2001), *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2000-2001*, Warszawa
- Sadler, P. (1997), *Zarządzanie w społeczeństwie postindustrialnym*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków.
- SAEPR – Sekcja Analiz Ekonomicznych Polityki Rolnej (2003), *Informacja na temat wyników zakończonych negocjacji akcesyjnych z UE w obszarze „Rolnictwo”*, FAPA – Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa, Warszawa.
- Salais, R. (2002), Security in a Flexible Economy: Towards a Third Age in Relations between Work and Social Protection?, w: H. Sarfati/G. Bonoli (2002), *Labour Market and Social Protection Reforms in International Perspective. Parallel or Converging Tracks?* International Social Security Association, Ashgate, Aldershot.
- Sapieżaska, Z. (2000), *Restrukturyzacja przedsiębiorstw. Szanse i ograniczenia*, PWN, Warszawa.
- Sarfati, H./Bonoli, G. (2002), Conclusions: The Policy Implications of a Changing Labour Market – Social Protection Relationship, w: H. Sarfati/G. Bonoli (2002), *Labour Market and Social Protection Reforms in International Perspective. Parallel or Converging Tracks?*, International Social Security Association, Ashgate, Aldershot.
- Schätz, H./Speckesser, S./Schmid, G. (1998), *Benchmarking Labour Market Performance and Labour Market Policies: Theoretical Foundations and Applications*, Discussion Paper FS I 98-205, Wissenschaftszentrum für Sozialforschung, Berlin.
- Scherer, P. (2001), *Age of Withdrawal from Labour Force in OECD Countries*, Labour Market and Social Policy – Occasional Papers No. 49, OECD.
- Schmidt, G. (1997), *The Dutch Employment Miracle? A Comparison of the Employment Systems in the Netherlands and Germany*, in: inforMISEP, No. 59, Autumn.
- Schneider, F. (2002), The Size and Development of the Shadow Economies of 22 Transition and 21 OECD Countries, *IZA Discussion Paper*, No. 514.
- Schütz, H. (2001), Zielsteuerung in Europäischen Arbeitsverwaltungen, *Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung*, No. 2, Nuernberg.
- Sekretariat Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn (2002), *Organizacje pozarząd-*

- dowe – raport, *Mechanizmy współpracy administracji państwowej z organizacjami pozarządowymi*, Warszawa.
- Siemieńska, R. (2003), Polki i Polacy w życiu publicznym, w: R. Siemieńska (red.) *Aktorzy życia publicznego. Pleć jako czynnik różnicujący*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Sinn, H-W. (hrsg) (2001), EU – Erweiterung und Arbeitskraeftemigration. Wege zu einer schrittweisen Annaeherung der Arbeitsmaerkte, w: *IFO Beitrage zur Wirtschaftsforschung*, IFO Institut fuer Wirtschaftsforschung, Monachium.
- Skulimowska, B. (2004), Dialog społeczny na szczeblu europejskim, w: *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*, Nr 1/2004.
- Socha, M./Sztanderska, U. (1993), The Labour Market, w: H. Kierzkowski/M. Okólski/S. Wellisz (ed.), *Stabilization and Structural Adjustment in Poland*, Routledge, London.
- Socha, M./Sztanderska, U. (1998), *Employment And Labour Market Policies In Poland*, ILO, Praga
- Socha, M./Sztanderska, U. (2000), *Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce*, PWN, Warszawa.
- Socha, M./Sztanderska, U./Grotkowska, G. (2004), *Misbalancing employment flexibility and security during the period of structural slumps in Poland*, opracowanie dla ILO, niepublikowane, marzec.
- Standing, G. (2000), Elastyczne zatrudnienie i regulacje. Konstrukttywne myślenie o przyszłości w Zjednoczonej Europie, w: S. Golinowska/M. Walewski (red.) *Tworzenie zatrudnienia a restrukturyzacja ekonomiczna*, CASE, Warszawa.
- Standing, G. (2002), *Beyond the New Paternalism. Basic Security as Equality*, Verso, London, New York.
- Stowarzyszenie na Rzecz Dostępnego Budownictwa Barka – Darzybór (2003)- maszynopis, Poznań.
- Strzezińska, H. (red.) (2002), *Czas pracy w przedsiębiorstwie. Wyniki badań nad rozkładami czasu pracy i zdrowiem pracowników*, IPISS, Warszawa.
- Supiot, A. (2001), *Beyond Employment. Changes in Work and the Future of Labour Law in Euorpe. A report prepared for Euorpean Commission*, Oxford University Press.
- Swadzba, U. (2003), Praca jako wartosc w regionie restrukturyzowanym, *Polityka Spoeczna* nr 5-6, IPISS, Warszawa.
- Sylva, K./Wiltshire, J. (1993), The Impact of Early Learning on Children's Later Development. A review prepared for RSA Inquiry „Start Right”, *Edukacja i Dziecko* nr 2.
- Szczerbińska, L. (1986), *Wartość pracy gospodarstw domowych w Polsce w 1983 r.*, GUS, Warszawa.
- Tarkowska, E. (2000), Zróżnicowanie biedy: wiek i płeć, w: H. Domański/A. Ostrowska/A. Rycharc (red.) *Jak żyją Polacy*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa
- The Economist (1999)- *Ageing Wokers: A Full Life*, No. 352 (8135), September 4.
- The International Council for Local Enviromental Initiatives – ICLEI (2001), *Local Action Planning for Employment*, A Manual for Practitioners, Freiburg.
- Tronti, L. (1998), Benchmarking Labour Market Performances and Policies, *Labour*, No. 3.
- UNDP (1990), *Human Development Report 1990*, Oxford University Press, New York.
- UNDP (1995), *Human Development Report 1995*, Oxford University Press, New York.
- UNDP (1998), *Human Development Report 1998*, Oxford University Press, New York.
- UNDP (1999), *Human Development Report 1999*, Oxford University Press, New York.
- UNDP (2000), *Rozwój obszarów wiejskich. Raport o rozwoju społecznym Polska 2000*, Warszawa.
- UNDP (2002), *Final Report from The First Regional Forum on Youth: 'Security, Opportunity and Prosperity*, United Nations Economic Commission for Europe, Geneva, 17 September.
- UNDP (2003), *Human Development Report 2003*, Oxford University Press, New York.
- UNDP (2003), *Human Development Report 2004*, Oxford University Press, New York.
- UNECE – United Nations Economic Commission for Europe (2001), *Economic Survey of Europe in 2001*, Geneva.
- UNECE (2003), *Women's Entrepreneurship in Eastern Europe and CIS Countries*, Genewa.
- Wadensjö, E. (2000), The New Swedish Pension System, w: G. Hughes/J. Stewart (eds), *Pensions in the European Union: Adapting to Economic and Social Change*, Kluwer, Boston i in.
- Walker, A. (2002), A Strategy for Active Ageing, *International Social Security Review*, vol. 55, No. 1, January-March.
- Walsh, M./Stephenson, P./Moore, S. (2000), *Social Policy and Welfare*, Stanley Thornes, Cheltenham.
- Warszawski Instytut Bankowości (2003), *Banki 2002. Raport o sytuacji ekonomicznej banków*, ma-

- szynopis, Warszawa.
- Wciórka, B. (2002), *Przemiany grupowej aktywności społecznej Polaków w latach 1998- 2002. Komunikat z badań*, CBOS, Warszawa, luty.
- Wieruszewska, M. (red.) (2002), *Samoorganizacja w społecznościach wiejskich. Przejawy, struktury, zróżnicowania*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Wiśniewski, Z. (1999), *Kierunki i skutki deregulacji rynku pracy w krajach Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Witkowski, J. (2002), *Rynek pracy w Polsce. Szanse i zagrożenia*, maszynopis.
- Wójcicka, M. (2002), *Studia zawodowe w Polsce*, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego UW, Warszawa.
- Wojtyński, B./Goryński, P. (red.) (2003), *Sytuacja zdrowotna ludności Polski*, Państwowy Zakład Higieny, Warszawa.
- World Bank (2003), *Doing Business in 2004*, Washington D.C.
- Woś, A. (red.) (2001), *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2000 roku*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa.
- Woś, A. (red.) (2002), *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2001 roku*, IERiGŻ, Warszawa.
- Wratny, J. (2004), *Komentarz*, w: *Kodeks Pracy*, 2 wyd. C.H. Beck, Warszawa.
- Zaleska, M. (2003), *Zarządzanie aktywami i pasywami banku spółdzielczego*, Wydawnictwo Twigger, Warszawa.
- Zieliński, T. (1986), *Prawo pracy. Zarys systemu*, Cz. I, Kraków PWN, Warszawa.
- Żukowski, M. (2002), *Otwarta koordynacja zabezpieczenia emerytalnego w Unii Europejskiej – nowy etap europejskiej polityki społecznej?*, *Polityka Społeczna*, nr 11/12.

Skróty

- ALMP – Active Labour Market Policy – aktywna polityka rynku pracy
AWS – Akcja Wyborcza Solidarność – Solidarity Election Action
BAEL – badania aktywności ekonomicznej ludności – labour force survey (LFS)
BCC – Business Centre Club
bhp – bezpieczeństwo i higiena pracy – occupational safety and health (OSH)
CBOS – Centrum Badań Opinii Społecznej – Public Opinion Research Center
CIOP – Centralny Instytut Ochrony Pracy – Central Institute for Labour Protection
DINT – Dolnośląski Inkubator Naukowo-Technologiczny – Lower Silesia Research and Technology Incubator
Dz.U. – Dziennik Ustaw – Journal of Laws
EFS – Europejski Fundusz Społeczny – European Social Fund (ESF)
EFTA – European Free Trade Association – Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu
EOG – Europejski Obszar Gospodarczy – European Economic Area (EEA)
ESZ – Europejska Strategia Zatrudnienia – European Employment Strategy (EES)
EWG – Europejska Wspólnota Gospodarcza – European Economic Community
FDPA – Foundation for the Development of Polish Agriculture – Fundacja Na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa
FP – Fundusz Pracy – Labour Fund
GEM – Gender Empowerment Measure – wskaźnik udziału kobiet i mężczyzn w rozwoju społecznym
GENPROM – Gender Promotion Programme – program Międzynarodowej Organizacji Pracy na rzecz wspierania kobiet na rynku pracy
GDI – Gender-related Development Indeks – wskaźnik rozwoju społecznego z uwzględnieniem płci
GUS – Główny Urząd Statystyczny – Central Statistical Office
HDI – Human Development Index – Indeks Rozwoju Społecznego
HPI – Human Poverty Indeks – wskaźnik ubóstwa mierzony w kategoriach rozwoju społecznego
IBnGR – Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową – The Gdańsk Institute for Market Economics
ICLEI – The International Council for Local Environmental Initiatives – Międzynarodowa Rada na rzecz Lokalnych Inicjatyw Środowiskowych
IERiGŻ – Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Institute of Agricultural and Food Economics
IFiS PAN – Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk – Institute of Philosophy and Sociology of The Polish Academy of Sciences
ILO – International Labour Organization – Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP)
IPD – indywidualny program działań – individual action programme
IPiSS – Instytut Pracy i Spraw Socjalnych – Institute of Labour and Social Affairs
IRWiR PAN – Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk – Institute for Rural and Agricultural Development Polish Academy of Sciences
ISCED – International Standard Classification of Education – Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Edukacji
JAP – Joint Assessment Paper (of Employment Policies) – Wspólna Ocena Polityki Zatrudnienia
JIM – Joint Inclusion Memorandum – Wspólne Memorandum na Rzecz Integracji Społecznej
JRE – Jednolity Rynek Europejski – Single European Market
Kp – Kodeks pracy – Code of labour practice
KPP – Konfederacja Pracodawców Polskich – Confederation of Polish Employers
KRUS – Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego – Agricultural Social Insurance Fund
KSI – Krajowa Sieć Innowacji – Domestic Innovation Network
KSU – Krajowy System Usług – Domestic Services System
KZSZ – Klasyfikacja Zawodów Szkolnictwa Zawodowego – Vocational Education Classification of Occupations
LFA – Less Favoured Areas – regionach o niekorzystnych warunkach gospodarowania
LO – liceum ogólnokształcące – secondary general school

MENiS – Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu – Ministry of National Education and Sport
 MGPIPS – Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej – Ministry of Economy, Labour and Social Policy
 MOP – Międzynarodowa Organizacja Pracy – International Labour Organisation (ILO)
 MRiRW – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi – Ministry of Agriculture and Rural Development
 MSP – Małe i Średnie Przedsiębiorstwa – Small and Medium Enterprises
 MSWiA – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Ministry of Internal Affairs and Administration
 MZDiN – monitorowanie zawodów deficytowych i nadwyżkowych – In shortage and oversupplied occupations monitoring
 NAP – National Action Plan – Narodowy Plan Działań
 NGOs – non-government organisations – organizacje pozarządowe
 NHDR – National Human Development Report – Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym
 NIK – Najwyższa Izba Kontroli – Supreme Chamber of Control
 NPR – Narodowy Plan Rozwoju – National Development Plan
 NRZ – Naczelna Rada Zatrudnienia – Chief Council of Employment
 NSIS – Narodowa Strategia Integracji Społecznej – National Strategy of Social Integration
 NSP – Narodowy Spis Powszechny – National Population Census
 NSZZ „Solidarność” – Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” – The Independent and Self-Governing Trade Union „Solidarność”
 OBOP – Ośrodek Badania Opinii Publicznej – The Public Opinion Research Center
 OECD – Organization for Economic Cooperation and Development – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
 OHP – Ochotnicze Hufce Pracy – Voluntary Labour Corps
 OMC – Open Method of Coordination – otwarta metoda koordynacji
 OSBK – Ogólnopolska Sieć Biur Karier – All-Polish Career Services Network
 ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych – United Nations
 OPZZ – Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych – All-Poland Alliance of Trade Unions
 PAOW – Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich – Activisation of Rural Areas Programme
 PARP – Państwowa Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości – Polish Agency for Enterprise Development (PAED)
 PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych – State Fund for Rehabilitation of Disabled People
 PGR – Państwowe Gospodarstwo Rolne – State Farms
 PIP – Państwowa Inspekcja Pracy – National Labour Inspectorate
 PISA – Programme for International Student Assessment – Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów
 PKB – Produkt Krajowy Brutto – Gross Domestic Product
 PKPP – Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych – The Polish Confederation of Private Employers
 PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa – Polish People’s Republic
 PSR – Powszechny Spis Rolny – National Agricultural Census
 RIF – regionalna instytucja finansująca – regional financing institution
 RM – Rada Ministrów – The Cabinet
 SAEPR – Sekcja Analiz Ekonomicznych Polityki Rolnej UE – Agricultural Policy Analysis Unit
 SAPARD – Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development – Specjalny Program Akcesyjny dla Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich
 SdRP – Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej – Social-Democracy of the Republic of Poland
 SGH – Szkoła Główna Handlowa – Warsaw School of Economics
 SGGW – Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego – Warsaw Agricultural University
 SLD – Sojusz Lewicy Demokratycznej – Democratic Left Alliance
 SPO – Sektorowy Program Operacyjny – Sectoral Operational Programme (SOP)
 SPO RZL – Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwoju Zasobów Ludzkich – Sectoral Operational Programme Human Resources Development

SPO WKP – Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw – Sectoral Operational Programme Increase of Enterprises Competitiveness
TK – Trójstronna Komisja – Tripartite Committee
UE – Unia Europejska – European Union (EU)
UJ – Uniwersytet Jagielloński – Jagiellonian University
UNDP – United Nations Development Programme – Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju
UNECE – United Nations Economic Commission for Europe – Ekonomiczna Komisja Europejskiej Organizacji Narodów Zjednoczonych
UNIFEM – United Nations Development Fund for Women – Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Kobiet
UP – Urząd Pracy – Labour Office
USAID – United Nations Agency for International Development – Amerykańska Agencja Rozwoju Międzynarodowego
uzp – układy zbiorowe pracy – collective agreement
WKDS – Wojewódzka Komisja Dialogu Społecznego – Provincial Social Dialogue Committee
WPR – Wspólny Plan Rozwoju – Joint Development Plan
WSIZ – Wojewódzki System Informacji Zawodowej – Provincial Occupational Information System
WTZ – Warsztat Terapii Zajęciowej – occupational therapy workshops, where disabled persons are readied for entry onto the labour market
WZTC – Wspólna Zewnętrzna Taryfa Celna – Common External Customs Tariff
YEN – Youth Employment Network – Sieć Zatrudnienia Młodych
ZAZ – Zakład Aktywności Zawodowej – professional activation unit (enterprise) that serve as the first step in vocational rehabilitation of disabled persons within the framework of the sheltered labour market
ZBP – Związek Banków Polskich – Polish Bank Association
ZPCH – Zakład Pracy Chronionej – sheltered enterprise for disabled persons
ZRP – Związek Rzemiosła Polskiego – Polish Craft Association
ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych – Social Insurance Institution

